

Kunskapsöversikt: Sexuella övergrepp

– i relationen mellan tränare och idrottsaktiv

Kunskapsöversikt: Sexuella övergrepp

– i relationen mellan tränare och idrottsaktiv

Tryckta rapporter kan beställas från Riksidrottsförbundets kundtjänst –
kundtjanst@rf.se

Ladda hem rapporterna i pdf-format från www.rf.se/dokumentbank
En komplett FoU-lista finns på www.rf.se.

Författare: Susanne Johansson

Formgivning: Catharina Grahn, ProduGrafia

ISBN: 978-91-87385-03-2

Innehåll

Förord	5
Sammanfattning	6
1. Inledning	7
Innehåll.....	8
2. Vad innebär sexuella övergrepp?	9
Idéprogram, policy och handlingsplaner.....	10
Upplevelser, föreställningar och schablonbilder.....	11
3. Allmänt om sexuella övergrepp och sexualbrott	13
4. Relationen tränare – idrottsaktiv	15
En relation med otydliga gränser.....	15
Kroppsfokus och kroppskontakt.....	16
Intimitet, attraktion och sexuellt umgänge.....	17
Makt i tränare-aktivrelationen.....	19
Könstillhörighet och makt.....	21
Helhetsperspektiv.....	22
5. Forskning och mörkertal	23
6. Frågor och svar	26
I vilken utsträckning förekommer sexuella övergrepp och trakasserier i idrotten?.....	26
Är sexuella övergrepp vanligare i idrotten än utanför idrotten?.....	26
Är sexuella övergrepp vanligare i vissa idrotter?.....	28
Finns det någon särskilt riskfylld idrottsnivå eller tidpunkt under en idrottskarriär?.....	28
Förekommer sexuella övergrepp i idrotten bland alla åldrar?.....	29
Hur ser statistiken över sexualbrott mot barn och ungdomar ut?.....	30
Är relativt jämställda länder som Sverige mer förskonade?.....	31
7. Riskfaktorer	32
8. Enkätstudien	35
Tillvägagångssätt.....	35
Informanterna.....	35
Förekomsten av sexuella övergrepp.....	37
Ålder vid övergreppen.....	39

Var någonstans övergreppen har skett.....	39
Tränares erfarenhet av sexuella övergrepp.....	40
Höra talas om sexuella övergrepp i sin närhet.....	41
Berättat eller hållit hemligt.....	42
Slutat idrotta eller bytt förening.....	42
Information och utbildning.....	42
Omständigheter och umgängesformer.....	43
9. Åtgärder och förebyggande arbete.....	44
10. Slutsatser.....	47
Referenser.....	49

Förord

Idrott är betydelsefullt. Nio av tio barn är någon gång med i en idrottsförening och hälften av alla tjejer och två tredjedelar av alla killar idrottar i en förening i tonåren. Idrott ska vara glädje, gemenskap och utmaningar. De allra flesta som är med längtar till idrotten och för en del är den till och med en frizon där de kan vara sig själva.

Trygghet är en grundförutsättning för att idrottsrörelsen ska vara och upplevas som positiv. Alla ska respekteras och ges utrymme att vara just sig själva. Ingen ska kränkas, vare sig fysiskt eller psykiskt. Sexuella trakasserier och övergrepp är avskyvärda och oacceptabla kränkningar och den som blivit utsatt påverkas ofta under lång tid, många hela livet.

Övergrepp och trakasserier förekommer i samhället och inom idrottsrörelsen. Det har skett, sker och kommer att ske. Men idrottsrörelsen kommer aldrig att acceptera det och vi måste göra allt vi kan för att förhindra varje fall.

Sexuella trakasserier och övergrepp är stark tabubelagt, något som många tycker är svårt att prata om. Men just samtalet är ett av de effektivaste sätten att förhindra övergrepp. Vi måste våga prata om det oacceptabla och i många fall ofattbara. Alla vuxna som finns runt omkring barn och ungdomar inom idrottsrörelsen har ett gemensamt ansvar att göra frågan närvarande hela tiden.

En annan del i det förebyggande arbetet är att ta fram mer kunskap. Idag finns mycket lite kunskap kring sexuella trakasserier och övergrepp inom idrottsrörelsen. Inte minst i Sverige men även internationellt. I den här rapporten ger Susanne Johansson en bild av den internationella forskningen och en första överblick av situation inom idrottsrörelsen i Sverige. Vi får nu viktig kunskap att sprida och att utforma handlingsplaner utifrån.

Riksidrottsförbundet och SISU Idrottsutbildarna arbetar aktivt för att motverka sexuella trakasserier och övergrepp. Vid sidan av den här rapporten har vi en tydlig policy, stöd i form av en handlingsplan för hur föreningen ska agera när den misstänker sexuella trakasserier och övergrepp, utbildningsmaterial för att förebygga och tillsammans med Rädde barnen en föräldratelefon dit oroliga vuxna kan vända sig för stöd.

Arbetet mot sexuella trakasserier och övergrepp måste bedrivas i hela samhället eftersom det förekommer överallt. Idrottsrörelsen har sitt ansvar. Vi har en verksamhet med en tydlig maktrelation mellan tränare och aktiva och en naturlig intimitet med kroppskontakt i många idrotter. En verksamhet där gränser behöver vara klara, tydliga och ömsesidiga för att närhet och trygghet ska vara möjlig. Möjlig för att idrottsrörelsen ska ge glädje, gemenskap och utmaningar. Utan trakasserier eller övergrepp.

Sammanfattning

Sexuella övergrepp är ett samhälleligt fenomen som idrotten inte är befriad ifrån. Det är något som å ena sidan är känsligt, tabubelagt och mestadels osynligt. Å andra sidan kan enstaka fall få stor uppmärksamhet då sexuella övergrepp ses på med avsky, rädsla och förakt. Under 2011 fick svensk föreningsidrott sitt första högprofilerade fall i och med Patrik Sjöbergs uppmärksammade vittnesmål. Samtidigt blev det tydligt att det saknas kunskap och etablerade rutiner för att förebygga och hantera sexuella övergrepp i idrotten.

Syftet med den här kunskapsöversikten är att bidra med kunskap som kan svara mot både långsiktiga målsättningar och behovet av att agera här och nu mot sexuella övergrepp i idrotten. Två centrala utgångspunkter står i fokus: För det första det tvådelade problemet att sexuella övergrepp förekommer och att det förekommer utan att uppdagas. För det andra att det är nödvändigt att utgå från ett helhetsperspektiv på frågor om och kring sexuella övergrepp i tränare-aktivrelationen.

I kunskapsöversikten beskrivs hur sexuella övergrepp formellt definieras respektive upplevs och tolkas subjektivt, om omständigheter som bl a otydliga gränser, kroppskontakt, intimitet och makt som präglar tränare-aktivrelationen samt om de mörkertal som är förknippade med sexuella övergrepp. Genom att sammanfatta resultat från nationell och internationell forskning omfattas kunskap om sexuella övergrepp i allmänhet samt mer specifikt kring vanligt förekommande frågor om sexuella övergrepp i idrotten. Därtill beskrivs riskfaktorer med fokus på relationen tränare – idrottsaktiv. Utifrån det nuvarande kunskapsläget beskrivs även åtgärder och förebyggande arbete, vilket behöver bedrivas parallellt på flera nivåer genom praktiska insatser med idé- och policydokument som utgångspunkt.

Tidigare forskning kompletteras med resultat från den första svenska studien om sexuella övergrepp i relationen mellan tränare och idrottsaktiv. Denna enkätstudie genomfördes i samverkan med Statistiska Centralbyrån (SCB) bland 25-åriga män och kvinnor över hela Sverige. Enkäten besvarades av 477 personer som samtliga är eller tidigare har varit aktiva i föreningsidrotten. Av dessa informanter hade några även varit tränare, vilka besvarade kompletterande enkätfrågor ur ett tränarperspektiv. Bland de idrottsaktiva angav fem procent att de blivit utsatta för sexuella övergrepp i föreningsidrotten.

1. Inledning

Under 2011 blev sexuella övergrepp i idrotten till allmän kännedom i Sverige. Det var många som chockades av Patrik Sjöbergs och andras vittnesmål om de sexuella övergrepp som de utsatts för av sin tidigare höjdhoppstränare Viljo Nousiainen. Att Sjöberg är en offentlig person och idrottsstjärna är sannolikt en starkt bidragande orsak till att det hela inte blev ytterligare ett mindre uppmärksammat fall. Det vill säga i jämförelse med andra fall som faktiskt *har* uppdagats, för till sexuella övergrepp hör utsatta personer vars antal och erfarenheter aldrig kommer att talas om, rapporteras eller anmälas. Fallet Sjöberg är alltså speciellt dels för att han offentliggjorde vad han blivit utsatt för, även om han höll det hemligt i många år, dels på grund av den uppmärksamhet och genomslagskraft som fallet har fått i jämförelse med andra fall. Det blev samtidigt också tydligt att det saknas kunskap och etablerade rutiner för att förebygga och hantera sexuella övergrepp i idrotten.

Sexuella övergrepp är ett samhälleligt fenomen som idrotten inte är befriad ifrån. Det är något som är känsligt, tabubelagt och mestadels osynligt. Samtidigt kan enstaka fall få stor uppmärksamhet då sexuella övergrepp ses på med avsky och rädsla. Problemet är med andra ord inte bara att sexuella övergrepp förekommer, utan också att det förekommer utan att uppdagas. När det talas om mörkertal handlar det framförallt om underrapportering av sexuella övergrepp. Inte heller detta är unikt för just idrotten, men relationen mellan tränare och idrottsaktiv omfattar delvis omständigheter som är speciella för den relationen och för idrottskulturen. En av flera svårigheter med att försöka ringa in potentiellt riskfyllda omständigheter i förebyggande syfte är att samma omständigheter också kan bära med sig idrottslig framgång, personlig utveckling och positiva sociala erfarenheter. Det vill säga konstruktiva omständigheter och utfall som inte bör misstänkliggöras och bekämpas, utan istället värnas om.

”Vi vet inte tillräckligt om det här” kan vara ett otillfredsställande svar på frågor kring ett ämne som väcker starka känslor. Inte bara för de direkt drabbade, utan bland alla i och utanför idrotten som vill agera mot sexuella övergrepp *här och nu*. Målen för att agera behöver därför delvis vara långsiktiga i form av ökad kunskap och erfarenhet, där teori och praktik förenas för att etablera rutiner och motverka kortsiktiga ”quick-fixes”. Målen behöver samtidigt också innefatta att agera här och nu utifrån befintlig kunskap om förebyggande, åtgärdande och stödjande insatser med hänsyn till individ, grupp och organisation. En förutsättning för dessa målsättningar är att sexuella övergrepp synliggörs och börjar talas öppet om – men inte under förutsättning eller förväntan att den dialogen ska initieras och föras av de utsatta själva.

I den här kunskapsöversikten presenteras dels resultat och slutsatser från internationell forskning om sexuella övergrepp och trakasserier i idrotten, dels resultat från den första svenska studien om sexuella övergrepp i relationen mellan tränare och idrottsaktiv. Syftet är att genom detta bidra med kunskap som kan svara både mot långsiktiga målsättningar och mot behovet av att agera här och nu mot sexuella övergrepp. Två centrala utgångspunkter står i fokus: För det första det tvådelade problemet att sexuella övergrepp förekommer och att det förekommer utan att uppdagas. För det andra att det är nödvändigt att utgå från ett helhetsperspektiv; inte som om sexuella övergrepp vore ett fenomen avgränsat från tränare-aktivrelationens omständigheter, idrottskultur och sociala strukturer med dess olika positiva och negativa utfall. Inte heller att sexuella övergrepp utgör en enskild fråga som bara angår enstaka individer. En nyanserad bild är nödvändig för att skapa tillräcklig medvetenhet och kunskap för att förebygga övergrepp, hjälpa utsatta och göra idrotten tryggare. Ambitionen att förstå ska däremot *inte* tolkas som att acceptera, förmildra och ursäkta sexuella övergrepp eller befria förövare från ansvar.

Innehåll

Den kunskap som sammanfattas och presenteras i den här översikten har inhämtats genom vetenskaplig forskning, vilken i sin tur baseras på samlade erfarenheter av sexuella övergrepp i allmänhet och från den idrottsliga praktiken specifikt. Kunskapsöversikten omfattar pojkar/män och flickor/kvinnor, både som barn, ungdomar och vuxna. Övergrepp kan förekomma i olika relationer i och utanför idrotten, oavsett ålder, kön och sexualitet. Den här översikten fokuserar emellertid på sexuella övergrepp som sker i relationen mellan tränare och idrottsaktiv. Med tränare avses i det här fallet personer som på såväl professionell som ideell bas leder idrottsaktiviteter i föreningsidrotten (eller motsvarande organiserad idrott i andra länder), på motions-/rekreationsnivå och på samtliga tävlingsnivåer. Det vill säga en bred representation av olika tränarfunktioner som naturligtvis kan se ut på många olika sätt. Med idrottsaktiv avses i samma breda mening alla som deltar i föreningsidrotten som utövare.

Härnäst, i del 2, beskrivs dels vad sexuella övergrepp innebär i termer av definitioner, upplevelser och föreställningar, dels idrottens policy och sexualbrottslagstiftningens omfattning. Del 3 handlar om sexuella övergrepp i allmänhet och del 4 mer specifikt om omständigheter som präglar tränare-aktivrelationen i relation till risker för sexuella övergrepp. Därefter, i del 5, beskrivs mörkertal och förhållanden som aktualiseras när sexuella övergrepp undersöks och rapporteras (eller inte rapporteras). Genom att sammanfatta resultat från forskning besvaras, i del 6, några vanligt förekommande frågor om sexuella övergrepp i idrotten. Utifrån tidigare studier beskrivs, i del 7, de riskfaktorer. I del 8 presenteras hittills opublicerade resultat från en svensk kartlägningsstudie om sexuella övergrepp i tränare-aktivrelationen. I del 9 beskrivs kunskap om åtgärder och förebyggande arbete. Kunskapsöversikten avslutas med några sammanfattande slutsatser.

2. Vad innebär sexuella övergrepp?

Det finns olika definitioner av sexuella övergrepp vilka var för sig innefattar flera viktiga och avgörande betydelser. Formellt brukar begreppet ”sexuella övergrepp” definieras snarlikt, men det finns ingen exakt beskrivning som alltid används. I Riksidrottsförbundets (RF) policydokument lyder formuleringen:

Sexuella övergrepp är alla sexuella handlingar som görs mot någon, inför någon eller som en person får någon annan att göra, mot den utsatta personens vilja. (Riksidrottsförbundet 2011a)

Begreppet ”sexuella trakasserier” förekommer omväxlande parallellt, separat och synonymt med sexuella övergrepp. Handlingarna som normalt omfattas överlappar dock varandra. Utgår vi återigen från RF:s definition så görs ingen specificerad skillnad mellan beskrivningen av sexuella övergrepp ovan och sexuella trakasserier enligt följande:

- *Sexuella trakasserier betyder ovälkommet uppträdande av sexuell natur som kränker flickor och pojkar, kvinnor och män, vilka är aktiva, ideellt arbetande eller anställda inom idrottsrörelsen.*
- *Trakasserier på grund av kön avser ett uppträdande som kränker flickors och pojkars, kvinnors och mäns värdighet och som har samband med kön, vilka är aktiva, ideellt arbetande eller anställda inom idrottsrörelsen.*
- *Det viktigaste kännetecknet för trakasserier är att de är oönskade av den som utsätts för dem.*
- *Avgörande är den utsattas upplevelse, inte trakasserarens motiv. (Riksidrottsförbundet 2002/2005)*

Det kan vara svårt att formulera en definition som är så pass allmän att den förmår fånga upp en mångfald av processer och scenarion, men utan att samtidigt vara så ospecifik att ”allt eller ingenting” kan tolkas som övergrepp och trakasserier. I den här kunskapsöversikten ligger fokus huvudsakligen på sexuella övergrepp på så sätt att relationen mellan övergrepp och trakasserier betraktas som en gradskillnad – inte en artskillnad. Trakasserier begränsas därmed till objektivet sett ”mildare former” än sexuella övergrepp som omfattar *men inte begränsas till* olika former av sexuellt tvång och våld, vilket kan vara missvisande och förringande att kalla för trakasserier.¹

¹ När det refereras till specifik forskning så används samma begrepp som i den refererade studien ifråga. I engelskspråkig text har överlag ”abuse” översatts till övergrepp och ”harassment” till trakasserier.

Det finns också en juridisk definition som avser sexualbrott enligt Brottsbalkens sjätte kapitel (de flesta av följande paragrafer omfattar normalgrad respektive grov/grov): våldtäkt, sexuellt tvång, sexuellt utnyttjande av person i beroendeställning, våldtäkt mot barn, sexuellt utnyttjande mot barn, sexuellt övergrepp mot barn, samlag med avkomling, samlag med syskon, utnyttjande av barn för sexuell posering, köp av sexuell handling av barn, sexuellt ofredande, köp av sexuell tjänst och koppleri, samt utöver det barnpornografibrott som omfattas av Brottsbalken 16 kapitlet. Eftersom lagar och brottsrubriceringar genom juridiska och politiska förfaranden snabbt kan förändras bör dessa inte enskilt avgöra hur sexuella övergrepp som helhet definieras.

Man kan enkelt sett urskilja två utgångspunkter för att definiera sexuella övergrepp. Den första fokuserar mer på specifika beteenden och handlingar som avgörande *i sig*. Till exempel är sexuellt umgänge med en person under 15 år olagligt – även om det är frivilligt och initierat av den minderåriga parten. Den andra utgångspunkten fokuserar istället mer på *upplevelsen* av beteenden och handlingar, där ett och samma beteende kan uppfattas på en rad olika sätt beroende på person, förmodad avsikt och sammanhang.

Idéprogram, policy och handlingsplaner

RF har genom *Idrotten vill* (Riksidrottsförbundet 2009) antagit ett gemensamt idéprogram för hela idrottsrörelsen beträffande bland annat sociala frågor som trygghet, etik, välbefinnande, folkhälsa, fostran och ledarskap. RF har också en policy mot sexuella trakasserier: *Riksidrottsförbundets policy och handlingsplan mot sexuella trakasserier inom idrotten* (Riksidrottsförbundet 2002/2005) och sedan 2011 mot sexuella övergrepp: *Riksidrottsförbundets policy mot sexuella övergrepp inom idrotten med vägledning* (Riksidrottsförbundet 2011a). I dessa klargörs att alla former av sexuella trakasserier och övergrepp per definition står i motsats till idrottens verksamhetsidé och därmed inte accepteras i någon form. Det framgår även att idrottsrörelsen har ett givet ansvar att aktivt motverka och förebygga sådan problematik. Detta gäller för övrigt alla former av trakasserier, mobbning, övergrepp, hot och våld, både enligt idrottens idéprogram och i juridisk mening vad gäller lagbrott. Under våren 2012 publicerades också ett stödmaterial vars syfte är att bistå föreningar i arbetet mot kränkningar och övergrepp mot barn och ungdomar i idrotten (SISU & Riksidrottsförbundet 2012).

Det är naturligtvis avgörande att de idé- och policyprogram som ska präglade idrotten också förverkligas, praktiseras och utvärderas. Policy och handlingsplaner ska, åtminstone idealt sett, betraktas som riktlinjer att utgå från i ett aktivt arbete mot sexuella övergrepp och trakasserier. De ska alltså fungera som en startpunkt – inte ett självändamål eller något som i sig motverkar eller löser problem. Det är numera sällan som existensen av en övergripande policy mot sexuella övergrepp är vad som saknas i den organiserade idrotten, vare sig nationellt eller internationellt. Snarare aktualiserar en policy

bara toppen av ett isberg vad gäller behov, arbetsinsatser och resurser i och utanför idrotten för att agera förebyggande, åtgärdande och hjälpande.

Sexuella övergrepp kan även ses i ljuset av FN:s deklaration om de mänskliga rättigheterna och mot barn i konventionen om barns rättigheter. Barnkonventionen är juridiskt bindande och delger barn under 18 år lagstadgad rätt att skyddas mot bl a sexuella övergrepp (Norberg & Pihlblad 2011). Idrotten utgör numera även ett specifikt område i UNICEF:s globala arbete för barns rättigheter (UNICEF 2010).

Upplevelser, föreställningar och schablonbilder

Det ska betonas att oavsett hur sexuella övergrepp definieras formellt, så är upplevelsen alltid subjektiv. Utsatta personers upplevelser, och hur dessa tolkas i relation till formella definitioner, är av avgörande betydelse för sannolikheten att berätta om, söka hjälp och anmäla sexuella övergrepp. Som nämnades tidigare så kan det vara svårt att formulera och tolka objektiva definitioner. Personer som blivit utsatta för sexuella övergrepp kan också uppleva att de saknar språket att uttrycka vad de blivit utsatta för (Brå 2007). Av bland annat sådana skäl finns det en poäng med att förklara, etablera, diskutera och avdramatisera flera begrepp som kan förekomma och vara användbara. Det kan röra sig om formuleringar och uttryck som förekommer i brottsrubriceringar, regel- och policydokument, i media samt i olika vardagssammanhang. Hur definitioner och uttryck formuleras bör avgöras av i vilket sammanhang de ska användas, vilket syfte de ska tjäna och vem de riktar sig till. Trots att det kan finnas gemensamma nämnare mellan olika former av kränkningar, trakasserier, exploatering och övergrepp värda att ta hänsyn till så bör sexuella inslag också beröras specifikt och ordagrant. Likaså gällande skillnader och likheter mellan sexuella övergrepp och trakasserier samt olika former av välkomna och ovälkomna sexuella handlingar (Brake 2012). Det senare återkommer jag till i avsnitten om otydliga gränser, kroppskontakt, intimitet och sexuellt umgänge i tränare-aktivrelationen i del 4.

Subjektiva upplevelser får även betydelse genom att undersökningar, utvärderingar och granskningar vanligtvis baseras på självrapportering. Det vill säga utifrån de svarandes egen uppgift som följaktligen utgår från tolkning i någon mån. Däremot bör sexuella övergrepp inte betraktas och hanteras som en personlig fråga som enbart berör en enskild utsatt individ respektive en enskild förövare – betydligt fler parter har ett ansvar att agera både förebyggande och åtgärdande: föreningar, organisationer, andra tränare, ledare och idrottsaktiva samt föräldrar, kompisar, polis och andra myndigheter.

Föreställningar, synsätt och schablonbilder kring sexuella övergrepp är också i mångt och mycket subjektivt beskaffade. En person som råkat ut för övergrepp kan själv tvivla på eller förneka detta för att upplevelsen inte stämmer överens med de egna eller med andras föreställningar. Till exempel kan det finnas föreställningar om att övergrepp per definition inbegriper

direkt tvång och fysiskt våld, men vare sig sexuella övergrepp eller sexualbrott reduceras till sådana fall. I en intervjustudie med femtonåriga ungdomar framkom att olika omständigheter (hur man säger nej, alkoholpåverkan, om man är kär eller tillsammans osv.) gjorde att ungdomarna omvärderade definitionen av en våldtäkt; från att allt efter ett nej är våldtäkt till att det inte behöver vara det (Jeffner 1997). Konsekvensen av sådant omförhandlande och ifrågasättande kan bli att den utsatta personen inte berättar något för att det inte upplevs som något ”riktigt övergrepp”. Man kan också känna skuld- och skamkänslor för att inte ha gjort motstånd eller tillräckligt med motstånd, att inte ha förutsett övergreppet eller att vara/ha varit attraherad av förövaren. Med andra ord att den utsatta upplever sig själv ha ansvar för förövarens övergrepp (Brackenridge 2001b; Bringer et al. 2002; Brå 2007). Föreställningar och värderingar har också visat sig påverka hur sexualbrottsmål hanteras inom rättsväsendet; både för beslutet om vilka anmälningar som leder till rättegång och hur fokus förflyttas från förövarens till brottsoffrets beteende (om denne är vuxen) (Andersson 1999; Sutorius & Kaldal 2003).

Det finns också föreställningar och myter om förövare. Dessa bottnar ofta i ett avståndstagande som resulterar i att förövare distanseras som en särskild sorts personer; att en förövare inte är ”vem som helst”. På sätt och vis är det korrekt – de flesta människor gör sig aldrig skyldiga till sexuella övergrepp. Samtidigt bidrar sådana föreställningar till att tränare som uppfattas som ”vem som helst”, och som kanske dessutom är omtyckta, framgångsrika och har hög status, kan vara svåra att föreställa sig som förövare enligt schablonbilden. Detta kan i sin tur medföra att upplevelser, vittnesmål och misstankar ifrågasätts och avfärdas, både av omgivningen och av den utsatta själv. Att ifrågasätta en ensidig schablonbild av förövare är dock inte enkelt, självklart eller konstruktivt alla gånger. Det kan misstolkas som ett sätt att legitimera, förmildra och acceptera övergrepp. Det kan också bidra till en oro att utgå från att ”vem som helst” kan begå, eller misstänkas ha begått, övergrepp. Häri ligger alltså en utmanande och svår balansgång (Brackenridge 2001b; Brå 2007).

Ovanstående ger vid handen att definitioner många gånger spelar en avgörande roll, inte minst på grund av skillnader mellan allmänt hållna definitioner och subjektiva upplevelser och föreställningar. Tendensen är att subjektivitet (1) gör det svårare att avgöra vad som är acceptabelt och inte, samt (2) att man oftare förhandlar bort och höjer toleransnivån för vad som är acceptabelt och inte. Denna tendens är inte idrottsspecifik, utan snarare signifikativ för sexuella övergrepp i allmänhet. Resultatet blir att fall som avviker från föreställningar, schablonbilder och myter löper än större risk att bli en del av de mörkertal som är förknippade med sexuella övergrepp. Mörkertal är något jag får tillfälle att återkomma till fler gånger i den här kunskapsöversikten. Härnäst följer mer allmän information om sexuella övergrepp och sexualbrott innan relationen mellan tränare och idrottsaktiv berörs mer specifikt.

3. Allmänt om sexuella övergrepp och sexualbrott

Det kan konstateras att sexuella övergrepp oftast sker i någon form av relation där parterna är mer eller mindre bekanta med varandra. Vid sexualbrott mot barn 0-11 år är förövaren i de flesta fall en person inom släkten eller familjen, bland barn 12-17 år är förövaren oftast en vän eller bekant. För det mesta är det inte barnen själva som anmäler sexualbrott, utan en vuxen i deras omgivning (Brå 2007; 2011).

Enligt Brottsförebyggande rådets statistik har antalet anmälda sexualbrott mot barn och vuxna i Sverige totalt femdubblats under de senaste trettio åren. Det är osäkert i vilken utsträckning det till olika delar handlar om en faktisk ökning, om ökad anmälningsbenägenhet och om förändringar i sexualbrottslagstiftningen. Det sexualbrott som förekommer, eller åtminstone anmäls, i störst utsträckning är sexuellt ofredande. Våldtäkt och försök till våldtäkt utgör ca 40 procent av sexualbrotten (Brå 2012). De allra flesta som döms för sexualbrott är tidigare ostraffade och återfallsfrekvensen är överlag förhållandevis låg (Jarl & Stolt 2010). Det föreligger ett stort behov av mer forskning och säkrare kunskaper om sexuella övergrepp, både vad gäller förebyggande arbete och behandlingsmetoder (SBU 2011).

Kunskapen om sexuella övergrepp hänger samman med den vetenskapliga disciplin som forskningen bedrivs utifrån. Förklaringsmodeller och kunskapsperspektiv kan exempelvis vara medicinska, psykologiska och sociologiska. Dessa olika perspektiv behöver kombineras för att bidra till heläckande kunskaper om sexuella övergrepp, såväl i idrotten som utanför idrotten. I forskning inom psykiatri undersöker man bland annat personlighetsstörningar, psykisk sjukdom och sexuella avvikelser (parafilier) som bidragande orsak till att sexuella övergrepp begås. Det har bland annat påvisats att psykopatisk personlighetsstörning är en påtaglig riskfaktor vid grova sexualbrott, även om det är en liten grupp som uppfyller kriterierna för en sådan diagnos.

Samtidigt som sexuella övergrepp förknippas med sexuell abnormitet och avvikelse på det här sättet, beskriver annan forskning hur (vissa) våldsamma och kränkande sexuella handlingar snarare är något som är normaliserat i samhället. Enligt den senare forskningen är exempelvis sexuellt tvång eller våld ett makt- och kontrollmedel, i synnerhet vad gäller mäns våld och övergrepp mot kvinnor (mer om det i avsnitten om makt och könstillhörighet i del 4). Å andra sidan är man mellan olika forskningsfält mestadels överens om att sexuella övergrepp sällan är uteslutande ett resultat av en psykisk störning eller av sociala förhållanden i sig. Snarare är grunden en komplex samverkan mellan olika risk- och skyddsfaktorer, som i varierande utsträckning är relaterade till medicinska, psykologiska och sociala premisser (Jarl

& Stolt 2010; SBU 2011). Den breda representationen av olika former av övergrepp som förekommer i och utanför nära relationer, med eller utan direkt våld, inom och mellan olika åldersgrupper osv. är också av betydelse för vilka förklaringsmodeller som är mer eller mindre avgörande och relevanta.

4. Relationen tränare – idrottsaktiv

Relationen mellan tränare och idrottsaktiv kan ta många olika former. I vissa fall kan det handla om en formell och ytlig relation, medan andra är djupare, mer personliga och intima. Tränarens ledarskap och roll kan ta form som en föräldragestalt eller förebild, i andra fall en kärlekspartner eller nära vän. Det är en relation som kan präglas av lojalitet, förtroende, fostran, samhörighet, kroppsfokus och kroppskontakt samt ömsesidigt eller ensidigt beroende, men också av prestationskrav och auktoritet. Det kan vara en betydelsefull relation för att idrottsutövandet prioriteras högt, för att tränare och idrottsaktiva spenderar mycket tid tillsammans samt delar känsloladdade upplevelser, gemensamma målsättningar och idrotten som livsstil. Relationen präglas också av makt som har med position, roll, status, tradition, ålder, kunskap och erfarenhet att göra. I följande sex avsnitt går jag igenom dessa omständigheter och karaktärsdrag som präglar tränare-aktivrelationen.

En relation med otydliga gränser

Att relationen tränare – idrottsaktiv ser ut på många olika sätt kan vara en grogrund för en konstruktiv och givande relation för båda parter, såväl idrottsligt och prestationsmässigt som på det personliga planet. Emellertid innebär det också att relationen i viss mån saknar givna och tydliga referensramar och gränser för samtliga inblandade att förhålla sig till. Vad gäller tränare-aktivrelationen kan det till och med ses som nödvändigt att tränare ”vågar spränga gränser”; att exceptionella idrottare och framstående prestationer ibland fordrar så kallade ”okonventionella träningsmetoder” för att komma till sin rätt och plocka fram det extra som krävs. Snarare än att detta handlar om ett generellt synsätt att tränare inte behöver ta hänsyn till idrottsaktivas välmående, kan det förstås som att många tränare har svårt att sätta gränser och definiera sin roll: ”tränaren ska vara *allt* för den idrottsaktiva”. Detta beror i sin tur på skiftande värderingar och synsätt på vad effektivt och gott tränarskap innebär, var professionella gränser bör dras samt hur detta omsätts i praktiken (Lyle 2002). Som en konsekvens av dessa otydliga gränser, förhållningssätt och uppförandekoder kan tränare, men framförallt idrottsaktiva, bli mer sårbara.

Det finns också en ovilja bland tränare att lägga sig i andra tränares förhållanden, metoder och träningsfilosofier. Tränaren ses som en auktoritet av både idrottsaktiva och andra tränare; en specialist som vet bäst vad hans/hennes idrottare behöver för att prestera (Bringer et al. 2002). Samtidigt som tränarens handlingsfrihet och möjlighet att anpassa träningen efter eget omdöme utifrån individ, grupp, situation, nivå och idrott bär med sig möjligheter och i viss mån är nödvändigt, kan det alltså finnas risk för att denna frihet missbrukas. Det blir sannolikt också svårare att upptäcka och agera

mot sådant missbruk om det dels saknas kontrollrutiner, dels tydliga referensramar för professionell gränsdragning.

Otydliga gränser är svåra att se och dra, i synnerhet när det förväntas ske på en intuitiv, individuell basis av den enskilda utövaren och tränaren. Sexuella övergrepp förekommer vanligtvis som en del av en gränsnedbrytande process. Hur denna process ser ut kan variera, men inledningsvis brukar det ofta etableras ett starkt förtroende och beroende. Samtidigt kan den idrottsaktiva ifråga på olika sätt börja särbehandlas och särskiljas från de övriga i gruppen/laget. Tränaren kan favorisera och ägna extra uppmärksamhet, hjälp och tid till den här personen, som ofta uppfattar det som smickrande. Det kan även handla om umgänge utanför ordinarie träning, där gränsen mellan det idrottsliga och privata suddas ut allt mer.

Alternativt kan tränaren vara extra hård, auktoritär och ställa högre krav på den här personen. Följaktligen kan kontakten med de andra idrottsaktiva försämrats, t ex för att de upplever den positiva särbehandlingen som orättvis. Tränaren kan vid det laget börja fylla fler roller, betydelser och eventuella sociala tomrum för den idrottsaktiva, som en extra förälder, kärleks-/sexpartner eller nära vän och ”allierad”. När övergreppen börjar ske och under tiden de pågår kan denna process av kontroll och isolering intensifieras. Det kan även förekomma nya uttryck som inte hade varit gångbara i ett tidigare skede, som t ex mer uppenbara sexuella handlingar samt olika former av aggressivt och hotfullt beteende från tränaren (Toftegaard Nielsen 2001; 2004).

Det som beskrivs här är alltså exempel på inslag i en process där fysiska och psykiska gränser successivt förskjuts och bryts ner, vilket gör att de fortsätter att upplevas som acceptabla och normala. Hur vet man som idrottsaktiv (och tränare) vad som är professionellt och acceptabelt eller inte? Hur vet man vad som upplevs som positivt respektive negativt av varje individ i varje situation? Formella regler och riktlinjer för idrotten är visserligen ett sätt att formulera och etablera generella gränser, men det är omöjligt att omfatta varje situation, process och tänkbart scenario. Därtill formas och utövas idrottens sociala normer i stor utsträckning på ett informellt och subjektivt plan. Frågor som dessa är högaktuella när det kommer till den kroppskontakt och kroppsfokus som hör idrotten till.

Kroppsfokus och kroppskontakt

I idrotten är kroppsfokus och kroppskontakt något centralt. Idrott kan betraktas som ett sammanhang att påverka, beskåda, prata om och fysiskt beröra kroppar, vilket på många sätt är en bärande del av idrottens tjusning, potential och behållningar. Idrottsutövande kan ha en positiv inverkan över kroppsuppfattning, självbild samt fysiska och mentala förmågor. Kroppsfokus kan emellertid också innebära en negativ fixering vid utseende, kost, kroppskontroll och prestation. Beroende på vilken inverkan idrottsutövandet

har för självbilden så kan det bidra till att göra idrottsaktiva mer motståndskraftiga, men också mer sårbara och utsatta (Brackenridge 2001b).

I många idrotter är kroppskontakt i form av assistans och instruktion ”hands on” användbart och nödvändigt i träningen. Samtidigt kan situationer med kroppskontakt återknyta till otydliga och upplevelsebaserade gränser, vilka kan öka risken för att sådana situationer missbrukas. Upplevelsen av olika former av kroppskontakt, i olika situationer och mellan olika personer, sträcker sig över ett brett spektrum av såväl positiv, negativ som blandad karaktär. Kroppskontakt som för någon kan utövas respektive mottas som något känsligt, pinsamt, obehagligt och ovälkommet, kan av någon annan upplevas som oproblematiskt, välkommet och rentav härligt. Det finns alltså en tolkningsbaserad gråzon där det är svårt att avgöra avsikt, mottagande och upplevelse samt vad professionell kroppskontakt omfattar och innebär. I synnerhet är det svårt när man själv är mitt uppe i en situation, relation och idrottskarriär. Snarare än att specifika handlingar i sig generellt uppfattas som positiva eller negativa, så är det upplevelsen av situationen och personen bakom handlingen som är mest avgörande för tolkningen och upplevelsen (Toftgaard Nielsen 2001; Volkwein et al. 1997; Williams et al. 1999). Kroppskontakt kan i vissa fall hänga ihop med attraktion och olika former av sexuellt umgänge, vilket nästa avsnitt handlar om.

Intimitet, attraktion och sexuellt umgänge

Idrotten är precis som andra sociala sammanhang en plats där attraktion och kärlek kan uppstå. Sexuellt umgänge mellan tränare och idrottsaktiva förekommer både i form av fasta parrelationer och lösa/tillfälliga sexuella förbindelser (Toftgaard Nielsen 2001). I en enkätundersökning från Kanada angav 22 procent av de idrottsaktiva att de haft sexuellt umgänge (samlag) med en auktoritetsperson i idrotten, varav nio procent hade inslag av tvång. I studien deltog 266 personer mellan 14 och 60 år, med en genomsnittsålder på 25 år (Kirby et al. 2000).

Intimitet och kärleksrelationer kan på sätt och vis ses som motsatsen till sexuella övergrepp. I media tenderar parrelationer mellan (jämnåriga, heterosexuella) tränare och idrottsaktiva att skildras som något positivt, oproblematiskt och romantiskt – och sexuella övergrepp på motsatt sätt. Även i RF:s policy mot sexuella trakasserier görs en tydlig skillnad: ”*Sexuella trakasserier handlar inte om en ömsesidig flirt – självklart är det tillåtet – utan om att någon utsätts för en ovälkommen handling med koppling till kön och/eller sexuell läggning.*” (s. 4, Riksidrottsförbundet 2002/2005). Att parrelationer mellan tränare och idrottsaktiva sällan ses som problematiska kan vara ett skäl till att så lite forskning bedrivits kring dem.

Skillnader mellan kärleksrelationer och relationer med sexuella övergrepp förefaller onekligen som självklara. Emellertid kan det finnas vissa saker som är gemensamma när tränare-aktivrelationer undersöks närmare. Det kan t ex i båda fallen handla om relationer som präglas av intimitet: närhet,

förståelse, vänskap, sexuell attraktion och en ”speciell kontakt”. Detta kan i något skede och i någon mån även prägla relationer där det förekommer övergrepp, vilket kan ske både omedvetet eller som en medveten taktik av förövare. Intimitet kan alltså å ena sidan leda till tillfälliga eller varaktiga sexuella relationer mellan tränare och idrottsaktiva – vilka kan vara både välfungerande som problematiska prestationsmässigt och privat. Intimitet kan å andra sidan vara en del av en process som även omfattar sexuella övergrepp. I forskningen påtalas ett samband mellan sexuella övergrepp och en gråzon som inrymmer olika välkomna och ovälkomna sexuella inslag i tränare-aktivrelationer. Det kan handla om diffusa och tvetydiga sexuella handlingar i kombination med otydliga eller icke-existerande professionella, etiska och regelmässiga gränser samt en påtaglig brist på insyn, dialog och problematisering vad gäller de sexuella relationer mellan tränare och idrottsaktiva som förekommer. På grund av svårigheten att definiera, kontrollera och agera vid fall inom denna gråzon så kan konsekvenserna bli desto allvarigare både idrottsligt och privat (Brake 2012; Bringer et al. 2002; Toftegaard Nielsen 2001).

Förenklat skulle man kunna säga att så länge en relation är ömsesidig, frivillig och sker inom lagens ramar (t ex ej med minderåriga) så bör det inte vara några problem. Det finns tränare som beskriver sådana relationer som fullt acceptabla eller rentav som en medborgerlig rättighet (Bringer et al. 2002). I relationer som baseras på att den ena parten är formellt och informellt överordnad den andra så är det dock inte alltid självklart vad ”ömsesidig” och ”frivillig” innebär alla gånger. En del menar till och med att *ingen* tränare-aktivrelation kan vara helt jämlik och ömsesidig i och med denna över- och underordning. Andra förespråkar att alla former av sexuella relationer mellan tränare och idrottsaktiva bör förbjudas genom idrottens regelverk, vilket även har skett på några håll (Brackenridge 2001a; Brake 2012; Sellers 2012; Wahl et al. 2001). Ståndpunkterna och värderingarna kring detta är alltså mycket varierande.

Oavsett skiftande synsätt enligt ovan så kan sexuella övergrepp förekomma i relationer som är, eller inledningsvis var, frivilliga och ömsesidiga. Kärlek och attraktion kan dessutom göra det svårare att sätta gränser, berätta om och/eller anmäla sexuella övergrepp. Det finns en tendens att resonera enligt: ”Har man sagt A får (läs måste) man säga B”. Konsekvenserna av övergrepp kan bli allvarigare på grund av det känslomässiga bandet och missbruket av förtroende, samhörighet, närhet och kärlek. Det är också ett missbruk av tränarens roll och position som professionell, ledare, vuxen och auktoritet. Vidare kan olika former av sexuella relationer mellan tränare och idrottsaktiva tangera problemställningar som inte inbegriper övergrepp, men som kan medföra andra konsekvenser på ett idrottsligt och personligt plan (Bringer et al. 2002; Jowett & Cramer 2009; Lenskyj 1992; Toftegaard Nielsen 2001; 2004). Som jag har börjat beröra flera gånger så präglas alltså tränare-aktivrelationen av makt och hierarki. Detta beskrivs mer specifikt i nästföljande två avsnitt.

Makt i tränare-aktivrelationen

Makt är ett laddat begrepp. Ofta i negativ bemärkelse i termer av förtryck och missbruk av makt, till exempel i form av sexuella övergrepp. I forskningen framhålls makt som något centralt i relationen mellan tränare och idrottsaktiv. Tränare har genom sin ledarroll, formellt och informellt, bestämmanderätt i förhållande till rollen som idrottsaktiv. Oavsett om en tränare har en dominant ledarstil eller inte så inbegriper tränarpositionen en institutionell makt i likhet med chefen på arbetsplatsen och läraren i skolan. Tränare kan även på individnivå ha olika stort inflytande beroende på till exempel hur framgångsrika de är, vilka uppdrag de har haft och vilken status detta medför. Vidare har tränaren olika former av resurser och befogenheter som kan användas för att direkt och indirekt belöna, bestraffa och kontrollera idrottsaktiva.

Samtidigt, på grund av den beroendeposition som idrottsaktiva generellt står i gentemot tränare, så minskar i någon mån deras självbestämmande och handlingsutrymme. Av det skälet betraktas det till exempel vid rättslig bedömning av sexualbrott som särskilt grovt vid fall där offret befunnit sig i beroendeställning till förövaren. Beroendet i det här fallet bottnar bland annat i att tränaren är en länk mellan den idrottsaktiva och dennes prestation eller förutsättningar för att prestera. Tränaren har resurser och befogenheter som möjliggör framgång, men som också kan stå i vägen för framgång. Både tränare och idrottsaktiva kan vara förvissade om att den idrottsaktivas prestation och karriär är tränarens förtjänst och skapelse. Det behöver emellertid inte handla om ett ensidigt beroende, utan kan också vara mer eller mindre ömsesidigt.

I de flesta fall är tränaren i förhållande till den idrottsaktiva äldre, mer erfaren och mer kunnig. I synnerhet vuxna tränare i barn- och ungdomsidrotten. Det är ju också delvis därigenom som tränaren har sin roll och funktion; för att de ska fostra och lära de idrottsaktiva någonting givet vissa idrottsliga och sociala målsättningar.

I teorier om makt och ledarskap försöker man ofta förklara upphov till och uttryck för makt. I Tabell 4.1 sammanfattas elva källor till makt förknippade med ledarskap, tillsammans med betydelser och exempel som rör relationen mellan tränare och idrottsaktiv.

Tabell 4.1. Maktkällor

Typ	Betydelse i idrotten	Exempel
Positionsmakt	Kapaciteten att agera i egenskap av ledare/tränare	Vara aktad pga. statusfylld befattning
Expertmakt	Idrottslig expertis och erfarenhet	Demonstrerar en teknik/ett utförande
Referensmakt	Kunskap om idrotten och dess interna logik/praktik	Veta var och hur att nätverka för att rekrytera en ny spelare
Legitimeringsmakt	Officiellt förordnande och därmed erkännande	Bli rekryterad som huvudtränare för ett lag av beslutande idrottsorgan
Tvångsmakt	Fysisk eller mental påtryckning för att kontrollera idrottsaktiva	Trakassera genom att skrika på en idrottsaktiv (Piska > Morot)
Belöningsmakt	Möjlighet att ge eller undanhålla belöningar	Uttagning av spelare till ett lag (Piska < Morot)
Karismatisk/ personlig makt	Tilldragande och övertygande personlighet	Hämföra idrottsaktiva för att få dem att t ex träna hårdare
Verkställandemakt	Möjlighet och befogenhet att verkställa	Låta idrottsaktiva ha något att säga till om vid uttagningar
Resursmakt	Besitta tekniska, ekonomiska, sociala och fysiska resurser	Inneha mandat att fatta ekonomiska beslut
Relationsmakt	Position i en relation givet ett socialt sammanhang	Kontaktnät med inflytelserika personer i idrotten
Informationsmakt	Besitta användbar information	Ha information om motståndare/motståndarlag

Hämtat och fritt översatt från Brackenridge 2001b; Tomlinson & Strachan 1996.

Vad kan det då innebära att tränare har inflytande över idrottsaktiva genom olika maktkällor? Makt kan i det här sammanhanget beskrivas som kapaciteten att agera och möjligheten att välja vad som ska ske – positivt som negativt. Det behöver inte betyda att tränare agerar medvetet destruktivt, utan att möjligheten att medvetet och omedvetet göra det finns. Den här hierarkin påverkar även vad som kollektivt iscensätts som socialt legitimt och ”normalt”; det handlar alltså inte bara om makt på ett individuellt plan. Som framgår av Tabell 4.1 så handlar maktutövande endast till liten del om direkt tvång. Maktordning införlivas mestadels oreflekterat som frivilligt och självklart av samtliga berörda oavsett position. För att återknyta till resonemangen tidigare om frivillighet och ömsesidighet så bidrar makt till premisserna för vad som upplevs som rimligt, frivilligt och normalt; för vad man sannolikt vill, bör och kan göra givet en situation.

Att tränare har en överordnad roll och position betyder inte att idrottsaktiva är maktlösa, vare sig som individer eller som grupp. Det betyder inte heller att tränare nödvändigtvis missbrukar sin makt eller att de kan bete sig hur som helst med stöd av idrottens riktlinjer och normer. Makt, inflytande

och resurser inte är någonting svart-vitt som vissa grupper har och andra inte har. Sexuella övergrepp sker inte enbart i relationer som präglas av en tydlig hierarki, utan också i mer jämbördiga relationer och mellan jämnåriga. Samtidigt kan makt inte bortses från vad gäller villkor, normer, konsekvenser och skeenden i relationen mellan tränare och idrottsaktiv – oavsett om det är i positiv eller negativ bemärkelse. Det är också viktigt att komma ihåg att makt inte enbart handlar om friheter och rättigheter, utan också om skyldigheter. Tränaren har i egenskap av idrottsledare ett betydande ansvar att införliva idrottens riktlinjer och regler, vilket andra ledare och beslutsfattare inom idrotten har för ansvar att rutinmässigt förvissa sig om att så sker (Tomlinson & Strachan 1996).

Könstillhörighet och makt

Könstillhörighet är något annat som i forskning i allmänhet brukar förknippas med makt och sexuella övergrepp. Mestadels på så sätt att män beskrivs som strukturellt överordnade kvinnor och övergrepp som ett kontroll- och maktmedel. Sådan maktordning skildras ofta som än tydligare i idrotten än utanför idrotten (Brackenridge 2001a). Detta synsätt tenderar att medföra att män som grupp betraktas som förövare och gruppen kvinnor som offer. Uppskattningsvis är det här den vanligast förekommande samhällsvetenskapliga förklaringsmodellen till sexuella övergrepp som fenomen både i och utanför idrotten. Flera är dock kritiska till detta synsätt och menar att det är ytterligare en schablonbild, som dessutom medför att manliga offer förbises och att mörkertalen bland utsatta män sannolikt är ännu större än bland kvinnor (Hartill 2009). Det finns också betydligt fler studier baserade på perspektiv som utgår från kvinnor som utsatta än män, och där undersökningsgruppen består av enbart kvinnor. I den begränsade forskning som finns kring mäns utsatthet i idrotten presenteras varierande uppgifter om hur könsfördelningen ser ut (Toftegaard 2004; Van Niekerk & Rzygula 2010). Generellt visar dock de flesta studier som gjorts om sexuella övergrepp, i idrotten såväl som utanför idrotten, att kvinnor är mer eller mindre överrepresenterade som utsatt grupp. Den kvinnliga överrepresentationen är mer påtaglig bland vuxna än bland barn (t ex Brackenridge 2001b; NTU 2011; Priebe 2009; SBU 2011).

Det råder en större överensstämmelse i forskningen om att gruppen förövare av sexuella övergrepp till allra största delen består av män, i idrotten som utanför idrotten. Bland de som gjort sig skyldiga till sexuella trakasserier har dock könsfördelningen visat sig vara mer jämn (Fasting et al. 2010a; Volkwein-Caplan & Sakaran 2002). Detta ska samtidigt ställas i proportion till att de flesta tränare är män, både bland manliga och kvinnliga idrottsaktiva. Forskning och kunskap om kvinnor som förövare är också mycket begränsad.

Samtidigt som en grupp som är i majoritet består av fler personer som drabbas kan minoriteter riskera att drabbas hårdare för att de osynliggörs. Snarare än att främst fokusera på hur könsfördelningen ser ut i siffror och

andelar, är det viktigt att inte systematiskt förbise någon grupp. Det kan utan tvivel konstateras att både pojkar, flickor, män och kvinnor blir utsatta för sexuella övergrepp. Vidare bör utsatta grupper inte ställas mot varandra där endera gruppen bortprioriteras och osynliggörs. Målsättningen bör alltså vara att *ingen* ska utsättas för sexuella övergrepp av något slag. Det är dock nödvändigt att vara medvetenhet om att sexuella övergrepp kan vara förknippade med specifika omständigheter och utfall som varierar både mellan och inom olika grupper, som t ex beroende på kön.

Helhetsperspektiv

I relationen mellan tränare och idrottsaktiv förenas kroppsfokus, kroppskontakt och relationen barn/ungdom – vuxen (tränare), tillsammans med specifika uttryck för maktordning. I kombination med tränarens förtroendekapital och ansvar, starka känslomässiga band och otydliga gränser, kan dessa omständigheter bädda för gränsnedbrytande och gränsöverskridande processer i relationens utveckling och form. Det handlar alltså mer om omständigheter som gemensamt – i vissa fall – kan bidra till en ökad risk för sexuella övergrepp, än om enstaka faktorer var för sig (Toftegaard Nielsen 2004).

Kontentan av den här genomgången av omständigheter och karaktärsdrag som präglar tränare-aktivrelationen är att placera sexuella övergrepp i ett större sammanhang för att skapa förståelse för helhetsperspektivet. För det mesta förknippas sexuella övergrepp med specifika ovälkomna sexuella handlingar och följaktligen hur sådana beteenden kan förhindras. Snarare än att bara se till själva gärningen i sig så kan det vara nödvändigt att förstå sexuella övergrepp som en process. Denna process vare sig börjar eller slutar med *en* specifik isolerad händelse. Sexuella övergrepp är därigenom svårare att förhindra om man bortser från större delen av en sådan process och enbart fokuserar på en liten – om än väsentlig – del av den (Brackenridge et al. 2008).

5. Forskning och mörkertal

Mörkertal innebär att fler sexuella övergrepp begås än vad som uppdagas, rapporteras och/eller lagförs. Exakt hur stora dessa tal är går inte att säkert svara på. Uppskattningsvis anmäls 23 procent av sexualbrotten totalt, vid sexualbrott mot barn rapporteras bara runt 5-10 procent (Brå 2007; NTU 2011). Underrapporteringen ökar när sexuella övergrepp sker i en nära relation. Mörkertalen är också sannolikt större bland pojkar/män och funktionshindrade, bland flickor/kvinnor i sammanhang präglad av hederskultur, när förövaren är en kvinna samt i homosexuella relationer (Brå 2007; 2008; Hartill 2009).

Mörkertal är alltså förknippade med sexuella övergrepp oavsett var de sker, men en del orsaker kan delvis vara specifika för idrotten. I del 2 beskrevs betydelsen av definitioner, upplevelser och schablonbilder för sannolikheten av berätta om, rapportera och anmäla sexuella övergrepp. Jag ska fortsätta med att ta upp några fler orsaker till mörkertal, men först en kort bakgrundsbeskrivning av forskningen om sexuella övergrepp i idrotten.

Sexuella övergrepp och trakasserier inom specifika sociala sammanhang som arbetsplatser, skola och i hemmet/familjen började huvudsakligen studeras för ca fyrtio år sedan, men i idrotten främst från och med 1990-talet. Flera gemensamma paralleller kan dras mellan teorier, resultat och slutsatser olika sociala sammanhang och relationer emellan. Forskning om sexuella övergrepp och trakasserier i idrotten har med tiden blivit mer etablerad, åtminstone i vissa länder som t ex Storbritannien, Kanada, USA, Norge och Danmark. I de här länderna har idrottsrörelsen parallellt börjat initiera och utveckla olika insatser mot sexuella övergrepp och trakasserier. I jämförelse med exempelvis ovanstående länder ligger Sverige, och många andra länder, en bit efter vad gäller forskning, inarbetade rutiner, handlingsplaner, förebyggande insatser och kontinuerlig kunskapsbildning.

Idrottskulturen medför inte bara villkor och förutsättningar för de som ägnar sig åt idrottsutövande, utan också på sätt och vis för de som studerar, undersöker och utvärderar idrott. På grund av att relationerna inom idrotten omgärdas av socialt etablerade föreställningar om sundhet, kamratanda, moral- och demokratifostran, så framstår idrotten till viss del oantastlig och helig. Att föreningsidrotten till största delen är en ideell verksamhet kan göra det mer känsligt att kritiskt undersöka den. Dessutom har idrottsförbund, föreningar, lag, nationer, sponsorer, tränare och utövare ofta ett gemensamt intresse att leva upp till och försvara sitt och idrottens goda namn. Sannolikt sker detta med goda intentioner, men det kan också innebära att missförhållanden ignoreras och tystas ner. Förutom att det kan få konsekvenser på individuell nivå, kan det också bidra till en idrottsmiljö och organisation som riskerar att stå i motsats till idrottens formulerade verksamhetsidé. Detta har även bidragit till att sexuella övergrepp i idrotten

så länge var ett outforskat område och till stora delar är det än idag – men det råder som sagt inte något tvivel om att sexuella övergrepp som fenomen ses som någonting grovt förkastligt. Av det skälet kan det också finnas en rädsla för skandaler som tar stora och ibland snedvridna proportioner när sexuella övergrepp uppdagas (Kirby et al. 2000).

Det finns även många andra orsaker till mörkertal. Det kan exempelvis handla om direkta eller indirekta hot samt om skam, skuld och rädsla som hindrar en utsatt person att våga berätta. Den idrottsaktiva kan hindras av känslomässiga band samt uppleva sig stå i tacksamhetsskuld till tränaren, varpå han/hon upplever sig vara skyldig att behaga och hjälpa tränaren. Det kan handla om att vilja skydda förövaren eller dennes familj och anhöriga. Eller att skydda sig själv, sin familj och sina anhöriga. Det kan också bottna i rädsla för hur andra kan komma att reagera, för att inte bli trodd, för att bli tvungen att avbryta idrottskarriären eller för att ställa till med en skandal som drabbar idrotten, laget, föreningen och klubbkamraterna. Det kan vidare handla om oro för en utelämnande och utdragen process med myndigheter, som också kan resultera i en friande dom för förövaren (Brackenridge 2001b; Fasting et al. 2007; Kirby et al. 2000).

Ovanstående orsaker är inte grundlösa. Även om olika former av hjälp och åtgärder förutsätter att utsatta väljer att berätta åtminstone för några personer, så finns det ingen garanti att farhågor kring att tala om, rapportera och/eller polisanmäla inte kan besannas. Hur sexuella övergrepp hanteras av idrottsrörelse, myndigheter och anhöriga får på så sätt inte bara en direkt betydelse för de utsatta i respektive fall, utan bidrar även indirekt till benägenheten hos andra att berätta och anmäla eller inte. Utsatta kan också känna skam och skuld för att de inte anmäler sexuella övergrepp. Det kan upplevas som att det skulle vara deras fel och ansvar om förövaren eventuellt utsätter fler personer för övergrepp i framtiden. Av sådana skäl är det av avgörande betydelse för hur beredskapen ser ut och praktiseras i idrottsaktivitas närhet, både vad gäller personliga och organisatoriska resurser. Mörkertal ska alltså inte hanteras och motverkas genom att skuldbelägga de redan utsatta, utan genom att ställa krav på de som är ansvariga för idrottsaktivitas trygghet samt på idrottens organisation och rutiner. De som berättar om, rapporterar och/eller anmäler sexuella övergrepp hjälper inte bara sig själva, utan också indirekt andra. Att bistå dessa personer utifrån deras vilja och behov samt dra lärdom av deras erfarenheter bör vara praxis.

Inte att förglömma, så kan personer som blivit utsatta också känna en vilja och motivation att bidra och agera mot sexuella övergrepp på olika sätt, exempelvis genom att anonymt/konfidentiellt delta i olika undersökningar. Det framkommer också emellanåt att personer som *inte* har någon sådan erfarenhet på motsvarande sätt kan uppleva att de inte har något att tillföra en undersökning, vilket gör att de istället avstår från sådant deltagande (Toftegaard 2001). Det ska dock poängteras att oavsett vilka erfarenheter någon har så bidrar man till forskningen och därmed kunskapen om sexuella övergrepp genom att delta i studier – men det sker likafullt på helt frivillig basis.

Trots den uppmärksamhet som sexuella övergrepp bitvis fått i forskning, media och idrottsrörelse under senare år så finns det fortfarande stora kunskapslyckor. Det saknas till exempel kunskap om orsaker och förklaringar till *varför* sexuella övergrepp sker, vilket är nödvändigt för att göra idrottsmiljön tryggare. Till stora delar saknas både praktisk tillämpning och utvärdering av metoder för att aktivt motverka sexuella övergrepp. Det finns också få statistiska undersökningar och resultaten skiljer sig åt en hel del, vilket nästa avsnitt kommer att visa.

6. Frågor och svar

I den här delen fortsätter jag att redogöra för kunskapsläget genom att besvara några vanligt förekommande frågor om sexuella övergrepp och trakasserier utifrån resultat från forskningen.

I vilken utsträckning förekommer sexuella övergrepp och trakasserier i idrotten?

Uppgifter om förekomsten av sexuella övergrepp och trakasserier i olika studier sträcker sig mellan 2 och 55 procent (Bringer et al. 2002; Fasting et al. 2010b). Dessa siffror varierar dock beroende vad, hur och av vem som definierar vad som räknas som sexuella övergrepp och trakasserier. Hur som helst så rör det sig onekligen om breda spann, vilket skvallrar om en komplex och svårarbetad fråga samt om skillnader som beror på olika forskningsmetodiska premisser: Undersökningsgrupperna varierar stort i både storlek och sammansättning (idrottsnivåer, aktivitetsgrad, åldersgrupper, könsfördelning och beroende på idrottens varierande organisering i olika länder). Nationell lagstiftning, undersöknings- och mätmetoder skiljer sig åt (formuleringen av frågor, analysmetoder samt var och hur uppgifterna samlas in), liksom svarsfrekvensen mellan olika undersökningar (i några studier endast kring 20 procent, vilket kan bidra till missvisande resultat). Sedan kan det också i någon mån handla om faktiska skillnader mellan olika sammanhang och grupper.

Stora variationer i förekomst förekommer inte bara i forskning om idrott, utan överlag i studier om sexuella övergrepp. En konsekvens av det är att resultaten blir mer osäkra samt att det är svårt att göra direkta och generella jämförelser mellan olika studier och deras resultat. Det är också viktigt att det specificeras hur, bland vilka och vad för något hur man mäter förekomsten av. Att sexuella övergrepp och trakasserier förekommer i idrotten råder det dock inget tvivel om. Ingen studie har resultat där förekomsten varit noll. Däremot finns det ett antal undersökningar med anmärkningsvärt höga siffror över antalet och andelen utsatta.

Är sexuella övergrepp vanligare i idrotten än utanför idrotten?

För att först göra en jämförelse mellan den allmänna förekomst som beskrevs i svaret till föregående fråga angående idrotten, med resultat från studier om sexuella övergrepp utanför idrotten: I en genomgång av sex olika svenska studier mellan åren 1983 och 2001 visar resultaten sammantaget att 1-10 procent har utsatts för sexuella övergrepp under uppväxten (Svedin & Priebe 2004). I en studie (Priebe 2009) som omfattar drygt 4000

gymnasieungdomar var förekomsten av sexuella övergrepp 4-58 procent enligt följande fördelning:

	<i>Kvinnor</i>	<i>Män</i>
Utan kroppskontakt	6%	4%
Med kroppskontakt	58%	15%
Utan penetration	45%	13%
Med penetration	14%	6%

I en annan studie (Edgardh & Ormstad 2000) som baseras på ett representativt urval för studerande och icke-studerade 17-åringar i Sverige framkom en övergreppsfrekvens på 3-28 procent enligt nedan:

	<i>Kvinnor</i>	<i>Män</i>
Bland studerande	11%	3%
Bland icke-studerande	28%	4%

Dessa studier är exempel på att även forskning om sexuella övergrepp utanför idrotten präglas av stora variationer i resultaten. En granskning som fick stor uppmärksamhet under 2010 handlade om sexuella trakasserier inom svensk teater. Var femte medlem i teaterförbundet, och var tredje kvinnlig medlem, angav att de blivit sexuellt trakasserade någon gång. I hälften av fallen var det en arbetsledare som stod för trakasserierna (Dagens Nyheter 2010; Sveriges radio 2010). I likhet med idrotten kan relationer inom teatern i vissa fall tänkas vara förknippade med omständigheter som kroppskontakt, intimitet och hierarki.

I idrottsforskningen har man försökt undersöka den här frågan mer specifikt ur två synvinklar; dels förekomsten av sexuella övergrepp bland idrottsaktiva jämfört med icke-idrottsaktiva, dels huruvida övergrepp bland idrottsaktiva har skett i idrotten eller någon annanstans. Fasting et al. (2000) genomförde en studie med en grupp elitidrottande norska kvinnor (553 stycken) som jämfördes med en kontrollgrupp bestående av icke-elitidrottande kvinnor (516 stycken) i samma åldersgrupp. Resultaten visar att en större andel idrottsaktiva blivit utsatta för sexuella övergrepp och/eller trakasserier av auktoritetspersoner i idrotten (t ex tränare) än kontrollgruppen blivit av motsvarande auktoritetspersoner i skolan eller på arbetsplatsen (t ex lärare eller chefer). Däremot hade fler icke-idrottare blivit utsatta utanför skolan/arbetsplatsen än idrottare utanför idrotten. Sammantaget var det en högre andel ur kontrollgruppen (59 procent) som blivit utsatta för sexuella övergrepp och/eller trakasserier jämfört med de elitaktiva kvinnorna (51 procent). Resultatet förklaras som att ”empowerment”, positiv självbild, kroppsuppfattning och identitet samt ökad fysisk kapacitet och förmåga kan göra de elitaktiva kvinnorna mer motståndskraftiga. Men, denna motståndskraft gör sig alltså gällande utanför snarare än i idrottssammanhang.

I en australiensisk studie med 370 stycken idrottsaktiva män och kvinnor hade totalt 27 procent blivit utsatta för sexuella övergrepp och/eller

trakasserier. Av dessa hade 37 procent skett i idrotten och resterande i andra miljöer (Leathy et al. 2002). Liknande resultat återfanns i en studie med 595 idrottsaktiva kvinnor i Tjeckien. Även i den var det något färre som blivit utsatta för sexuella trakasserier av någon i idrotten (44 procent) än utanför idrotten (Fasting et al. 2010a).

Dessa tre studier ger alltså inte ett helt entydigt svar på huruvida sexuella övergrepp och trakasserier är vanligare i idrotten än utanför idrotten. Sammantaget ger dock forskningen ingen anledning att tro att det är några stora skillnader det rör sig om, eller att förekomsten inom idrotten är mer omfattande.

Är sexuella övergrepp vanligare i vissa idrotter?

Det finns ingen specifik idrott som utmärker sig i forskningen vad gäller förekomst av sexuella övergrepp. I en dansk studie där 160 sexualbrott med idrottsanknytning kartlades framgår att 71 procent av dessa brott skedde i individuella idrotter och 29 procent i lagidrotter (Toftegaard Nielsen 2004). Detta mönster återfanns emellertid inte av Fasting et al. (2004) när de undersökte erfarenheterna av sexuella övergrepp/trakasserier bland 553 elitidrottande norska kvinnor från 56 olika idrotter genom en enkät. Förutom idrotter så gjordes följande indelning av olika idrottstyper: (1) lagidrott respektive individuell idrott, (2) idrotter med särskild ”avslöjande” klädsel eller inte, (3) manligt- respektive kvinnligt dominerade idrotter samt (4) idrotter med traditionellt maskulina, feminina eller könsneutrala ideal. Resultaten visar att det inte fanns några signifikanta skillnader i förekomsten av sexuella övergrepp/trakasserier, begångna av auktoritetspersoner eller andra idrottsaktiva, beroende på idrott eller idrottstyp. I studien drar författarna slutsatsen att föreställningar om olika idrotter och typer av idrotter snarare handlar om missvisande stereotyper. De hoppas med studien kunna bidra till att motverka sådana schablonbilder och risken att dessa orsakar missriktade policys mot sexuella övergrepp/trakasserier.

Finns det någon särskilt riskfylld idrottsnivå eller tidpunkt under en idrottskarriär?

Det finns flera studier som visar att risken för sexuella övergrepp och trakasserier ökar ju högre nivå den idrottsaktiva befinner sig på (t ex Brackenridge 2003; Fasting et al. 2000; 2010a; Kirby et al. 2000; Leathy et al. 2002). Elitidrottare skulle därmed vara utsatta i högre grad än idrottsaktiva på lägre nivåer. Det ska dock poängteras att de flesta av dessa studier endast omfattar idrottsaktiva kvinnor. Överlag har också betydligt mer forskning bedrivits specifikt bland elitaktiva kvinnor än kvinnor på lägre tävlingsnivå och motionsnivå samt bland män oavsett idrottsnivå. Brackenridge (2001b) poängterar också att förutom elitnivå så kan hög prestation oavsett tävlingsnivå vara en avgörande riskindikator. Att högre prestationer hänger samtidigt ihop med idrottsnivå, idrottssatsning och en (potentiellt) framgångsrik idrottskarriär. Sambandet mellan elitidrott, hög prestation och sexuella

övergrepp ska enligt Brackenridge förstås som att det är de förhållanden och omständigheter som ofta är förknippade med elitidrott och att högprestera i tävlingsidrott som är avgörande (se del 7 om riskfaktorer).

Utifrån en tidig intervjustudie formulerades hypotesen att idrottsaktiva kan vara mer sårbara och utsatta vid tidpunkten strax innan den idrottsaktivas karriär når sin höjdpunkt (Brackenridge & Kirby 1997). Flera statistiska studier har istället visat att detta kritiska skede snarare infaller något tidigare än så (Brackenridge et al. 2009; Fasting et al. 2000; Kirby & Greaves 1996). Med andra ord är högpresterande idrottare på väg uppåt i karriären mer sårbara och utsatta för sexuella övergrepp, både på elitnivå och på lägre tävlingsnivå. Var i karriären den idrottsaktiva befinner sig är till viss del kopplat till hur gamla de är, även om medelåldern kan variera en del mellan olika idrotter. I studien av Brackenridge et al. (2009) observerades att det kritiska skedet inträffade något tidigare för pojkar än för flickor. Det skulle i sådana fall innebära att en större andel pojkar är utsatta för sexuella övergrepp i något yngre åldrar än flickor. Mer forskning behövs dock för att se hur de resultaten står sig. I nästföljande avsnitt beskrivs ålderstillhörighet mer ingående.

Förekommer sexuella övergrepp i idrotten bland alla åldrar?

Eftersom en majoritet av de som är idrottsaktiva är barn, ungdomar och unga vuxna, så är det följaktligen framförallt inom detta åldersspann som sexuella övergrepp förekommer i idrotten. Det finns studier som indikerar att risken är större bland barn och tonåringar under 15-16 år än de som är äldre (t ex Kirby & Greaves 1996; Toftegaard Nielsen 2004). Sådan utsatt-het kan bland annat förstås som att med tiden idrottsaktiva blir äldre och mer erfarna, desto motståndskraftigare och bättre blir de på att undvika riskfyllda situationer och destruktiva relationer. Det vill säga för dem där inte negativa erfarenheter med tiden snarare blivit ”det normala” (Brackenridge 2001b). I Fasting et al. (2000) var istället andelen utsatta högst i åldersgruppen över 23 år. Brackenridge (2001b) förklarar denna brist på systematik i statistiken som att ålder framförallt får betydelse i kombination med andra faktorer. Till exempel, som beskrevs i föregående avsnitt, idrottsnivå, prestation och skede i idrottskarriären.

Det finns inte sällan en tendens att fokusera mer eller mindre uteslutande på barn och studera sexuella övergrepp ur ett barnrättsperspektiv (Brackenridge 2010). Detta fokus kan ge sken av att problemen är större och mer omfattande bland barn. Istället kan det eventuellt vara ett skensamband på grund av att det finns mindre forskning och kunskap som på motsvarande sätt är specifikt inriktad på äldre åldersgrupper. Barnfokus bottnar i att barn anses vara mer försvarslösa än vuxna, vara underordnade och stå i beroendeställning till vuxna samt ha mindre egenansvar än vuxna. Den utgångspunkten fastslås bland annat genom utformningen av sexualbrottslagstiftningen som är specifik för brottsoffer under 15 år. Sexuella övergrepp mot barn kan inbegripa pedofili, vilket många betraktar som ett av de absolut allvarligaste

och mest omoraliska brott som kan begås (Brackenridge 2001b). Fall med barn (och i yngre tonåren, särskilt om förövaren är betydligt äldre) är i och med detta i regel mer uppenbara och tydliga fall av övergrepp. Rör det sig istället om fall i de äldre tonåren, med unga vuxna och vuxna så riskerar dessa i högre grad att hamna i en gråzon och ifrågasättas (se del 4).

Barnrättsperspektiv är med rätta en bärande del av idrotten. Viktigt med hänsyn till ålderstillhörighet, i likhet med könstillhörighet, är dock att inte bidra till ökad utsatthet genom att systematiskt förbise vissa grupper. Sexuella övergrepp kan orsaka skada oavsett hur gammal den utsatta är. Samtidigt ska man vara medveten om att specifika omständigheter och utfall kan variera mellan, och inom, olika grupper.

Hur ser statistiken över sexualbrott mot barn och ungdomar ut?

I Danmark har ett register över sexualbrott mot barn och ungdomar i idrotten skapats som en del av ett forskningsprojekt (Krænkelse i Sport Statistik, KISS-databasen, Toftegaard Nielsen 2004). Registret omfattar 160 rättsfall med anknytning till idrotten där gärningsmännen, samtliga tränare, dömts för sexualbrott. Här följer några av resultaten i korthet, angett i procent av dessa rättsfall:

- 57 % av sexualbrotten skedde i idrottsrörelsen, resterande i icke-organiserad idrott.
- 63 % av brottsoffren var pojkar, 37 % var flickor.
- 91 % av brottsoffren var 6-14 år, resterande 9 % var 15-18 år.
- 65 % av brotten skedde i förövarens hem, 18 % i olika idrottslokaler, ca 5 % vardera i brottsoffrets hem respektive i festlokal.
- 75 % av brotten skedde om kvällen/natten, resterande under dagtid.
- 49 % av brotten hade ett samband med alkoholkonsumtion. Vanligast var att förövaren var alkoholpåverkad, men också att den utsatta eller båda parter var det.
- 60 % av brotten pågick under en period om minst tre månader, 13 % pågick i fem år eller längre.
- 33 % av gärningsmännen var 20-30 år gamla, 52 % var 31-40 år, resterande 15 % var 41-70 år gamla.
- 66 % av gärningsmännen bodde ensamma, 13 % hade sambo, 4 % var gifta och bland resterande 12 % var civilståndet okänt.
- 90 % av gärningsmännen förnekade helt eller delvis de sexualbrott som de åtalades och fälldes för.

Är relativt jämställda länder som Sverige mer förskonade?

I en genomgång av statistik från 21 olika länder (bl a i Norden, Östeuropa och Nordamerika) om förekomst av sexuella övergrepp i allmänhet framkommer inga stora avvikelser vad gäller generell förekomst. Resultaten var dock mer varierande bland pojkar än bland flickor (Finkelhor 1994).

Än så länge finns det bara en studie där man gjort en samordnad datainsamling för att direkt jämföra förekomsten av sexuella övergrepp och trakasserier idrotten i olika länder och kulturer (Fasting et al. 2010b). I den samarbetade forskare från Norge (som kulturellt och jämställdhetsmässigt sannolikt ligger närmast Sverige), Tjeckien och Grekland för att undersöka förekomsten av sexuella trakasserier i idrotten bland totalt 616 kvinnor från de tre länderna. Svaren på en enkät översatt till de tre språken visar att förekomsten av trakasserier var lägre i Norge (24 procent) jämfört med Tjeckien (42 procent) och Grekland (44 procent). Bland de som gjort sig skyldiga till dessa sexuella trakasserier var 34 procent män och 12 procent kvinnor. Resultaten sätts i samband varierande uttryck för genusordning, jämställdhetslagstiftning samt lagar och regler mot sexuella trakasserier i och utanför idrotten i de tre länderna. Det behövs dock mer forskning (med både manliga och kvinnliga informanter) för att svara på vad jämställdhet, nationella och kulturella faktorer har för betydelse och hur de samverkar i relation till sexuella trakasserier och övergrepp. Syftet med sådan forskning är inte att bara konstatera att det är bättre eller sämre i olika länder, utan att man genom att jämföra orsaker, omständigheter och utfall kan lära av varandra och samarbeta internationellt.

7. Riskfaktorer

Förutom statistiska studier har det även bedrivits så kallad kvalitativ forskning om sexuella övergrepp och trakasserier i idrotten, t ex i form av intervjustudier. Medan statistik ger en mer övergripande och generell bild utifrån större undersökningsgrupper så kan kvalitativ forskning bidra till djupare kunskap och förståelse utifrån färre fall och mindre undersökningsgrupper. Intervjustudierna har generellt syftat till att beskriva idrottsaktivas erfarenheter av sexuella övergrepp och trakasserier. De har också använts för att formulera och analysera hypoteser om riskfaktorer, vilket det här avsnittet handlar om.

I syfte att skapa kunskap som kan användas för att förebygga sexuella övergrepp finns forskning om så kallade riskfaktorer (t ex Brackenridge 1997; Cense & Brackenridge 2001; Fasting et al. 2011). Alltså återkommande faktorer som indikerar hypotetiska risker som gemensamt bildar mönster förekommande vid sexuella övergrepp. På motsvarande sätt som arbetsplatsen, skolan och familjen har olika situationsbetingade riskkriterier, är vissa faktorer specifika för idrotten, idrottskulturen och tränare-aktivrelationen. Samtidigt finns det riskfaktorer som inte är idrottsspecifika, utan individuella, psykologiska, medicinska, sociala och samhällsliga. I den här genomgången ligger fokus dock på riskfaktorer som är särskilt aktuella för tränare-aktivrelationen.

Att undersöka, formulera och informera om riskfaktorer kan vara användbart för att försöka förebygga sexuella övergrepp. Man ska dock vara medveten om att det samtidigt kan vara vanskligt och några saker ska därmed nog poängteras:

Kategorisering innebär alltid att en förenkling, men sexuella övergrepp är något som är komplext. Att klassa vissa faktorer som riskfyllda kan därför i sig vara riskabelt och till och med missvisande. Detta för att det finns mycket som avviker och inte passar in i givna avgränsade kategorier, som därmed osynliggörs och undantas. Samtidigt kan annat istället förstöras och överdrivas, vilket därmed kan bli missvisande på det motsatta sättet. Forskningen om sexuella övergrepp är fortfarande begränsad. Kunskap om riskfaktorer baseras på den forskning som hittills bedrivits och är därför fragmentarisk. Riskfaktorerna som beskrivs nedan är heller inte skapade utifrån statistiskt underlag från början, utan från intervjustudier med mindre undersökningsgrupper. Visserligen har riskfaktorer börjat prövas mot statistiska data, men innan de är statistiskt säkerställda ska de inte tolkas som generellt gällande. För den sakens skull ska riskfaktorerna inte heller ses som slumpmässiga, irrelevanta eller ogiltiga.

Inte bara idrottsaktiva utan även tränare kan bli utsatta för sexuella övergrepp, om än sannolikt i mindre utsträckning. Det är inte heller enbart tränare, ledare och andra auktoritetspersoner som gör sig skyldiga till över-

grepp, utan också andra idrottsaktiva samt övriga personer i, kring och utanför idrotten. I det här fallet riktas dock blicken mot övergrepp i relationen mellan tränare och idrottsaktiv.

Tabell 7.1 är baserad på resultat från flera studier. Först listas riskfaktorer gällande tränare (som förövare i det här fallet), därefter idrottsaktiva (som utsatta), sedan normer och idrottskulturella faktorer och slutligen organisatoriska faktorer. Som synes är vissa faktorer mer allmänt formulerade, medan andra är mer specifika och detaljerade.

Tabell 7.1. Riksfaktorer

Tränarefaktorer
Äldre än den idrottsaktiva
Fysiskt större/starkare än den idrottsaktiva
Manligt kön
Goda krediterade kvalifikationer
Hög ställning i idrotten/föreningen/samhället
Hög rankning/högt anseende
Tidigare lagförd sexualbrottslighet okänd/föribisedd
Stark tillit från föräldrar
Frekventa tillfällen att vara ensam med utövare under träning, hemma hos tränaren, på tävlingar och/eller borta på resor
Inget engagemang i tränarförbund med idrottsetisk förankring
Frekvent användning av bil för att skjutsa utövare
Har otillfredsställande sexuella relationer med jämnåriga eller med sin partner, alternativt har ingen partner
Har en historia av svårigheter med (sexuella) relationer med fast eller tillfällig partner, och/eller med barn
Agerar för att eventuellt hantera de egna föräldrarnas brist på empati eller övergrepp
Lider av omintetgjorda personliga ambitioner
Grundar självförtroende på kontroll över andra och på offentlig bekräftelse
Har tillgång till medel för att isolera den utsatta (t ex bil, lagets buss, hotell eller det egna hemmet)
Flyttar fram relationella gränser genom tvetydigt, svårtolkat sexuellt beteende (t ex kroppskontakt, massage eller flirtigt beteende)
Sätter upp väldigt krävande tekniska och träningsmässiga mål
Jämför förmågor och prestationer mellan den utsatta personen och övriga klubb-/lagkamrater inför hela gruppen
Utövarefaktorer
Yngre än tränaren
Fysiskt mindre/svagare än tränaren
Låg grad av medvetenhet och kunskap om sexuella övergrepp
Potentiellt hög rankning/prestation/idrottsnivå
Låg självkänsla
Okänd historia av sexuella övergrepp i familjen
Svag relation till föräldrar
Ingen utbildning om sexuella övergrepp
Medel/hög grad av medicinska problem, särskilt åstörningar
Stark/total beroendeställning till tränaren
Fullständig tillgivenhet/hängivenhet till tränaren
Är relativt ungdomligt sinnad eller oerfaren i idrott i jämförelse med tränaren

Är sexuellt aningslös eller omogen/runt puberteten
Kostar på sig att låta tränaren att ha total kontroll över hans/hennes liv
Normer och idrottskulturella faktorer
Präglas av hierarki och auktoritet
Grundlägger en tydlig maktobalans mellan tränare och idrottsaktiva
Innefattar nära personliga kontakter mellan tränare och idrottsaktiva
Medger att idrottsaktiva kan isoleras från varandra
Medger att hemligheter och slutenhet kan utvecklas och bevaras
Innefattar att man delar rum under resor oavsett ålder, kön och position i idrotten
Tillåter sexuella relationer oavsett åldersskillnad och position i idrotten
Tillåter sexualiserande traditioner, skämt, ritualer och jargonger
Utpräglad konkurrens och därmed avundsjuka inom laget/gruppen
Organisatoriska faktorer
Präglas av ett hierarkiskt system
Kopplar belöningar till inordning i det hierarkiska systemet
Låg/ingen kontroll och referenser vid rekrytering, anställning eller tillsättning
Svag tillämpning och kontroll av idrottsetiska riktlinjer
Inga kontrakt för utövare och föräldrar
Intensiv träningsregim för att uppnå nödvändiga tekniska färdigheter och prestation
Frekventa tillfällen för resor
Stor omfattning/hög grad av kroppskontakt nödvändig och legitim i träningen/ coachningen
Obefintligt/dåligt klimat att diskutera sexualitet och sexuella övergrepp i

Hämtat och fritt översatt från: Brackenridge 2001b; Cense & Brackenridge 2001; Fasting et al. 2011.

Ovanstående riskfaktorer ska förstås utifrån ett helhetsperspektiv. Det är snarare när flera riskfaktorer interagerar som de gemensamt kan indikera utsatthet och eventuell ökad risk för sexuella övergrepp. Det handlar alltså om en kombination av riskfaktorer som verkar på olika nivåer samtidigt; individuellt, relationellt, organisatoriskt, idrottskulturellt och samhällsligt. Således är det på flera nivåer som förebyggande arbete behöver ske för att försöka minska risken för sexuella övergrepp.

8. Enkätstudien

Resultaten som presenteras här kommer från en enkätstudie som ingår i en kommande doktorsavhandling från Gymnastik- och idrottshögskolan (GIH) om intimitet, parrelationer och sexuellt umgänge samt sexuella övergrepp i relationen mellan tränare och idrottsaktiv. Det är den första enskilda studien som genomförs i Sverige kring sexuella övergrepp i idrotten och ska därför ses som en inledande kartläggning av ett nationellt sett outforskat område, samt tillika ett ämne som till stora delar är komplicerat och känsligt att undersöka. Med andra ord görs inte anspråk på att kunna besvara alla de frågor kring sexuella övergrepp som kan förekomma genom en enskilda studie – det behövs betydligt mer forskning. Syftet med enkätstudien är huvudsakligen att kartlägga erfarenheter av sexuella övergrepp i tränare-aktivrelationen bland 25-åriga tränare och idrottsaktiva i föreningsidrotten.

Tillvägagångssätt

Enkätstudien genomfördes under hösten 2011 i samverkan med Statistiska Centralbyrån (SCB), som hade i uppdrag av GIH att sköta urvalsdragning, distribution av enkäter och registrering av inkomna svar. Urvalet drogs slumpmässigt bland 25-åriga män och kvinnor ur SCB:s register över Sveriges totalbefolkning. Enkäter tillsammans med informationsbrev skickades till undersökningspersonerna via post och ifyllda enkäter återsändes i bifogat svarskuvert. Datamaterialet levererades av SCB i anonymiserad form på en datafil för efterföljande analys. Förutom frågor om sexuella övergrepp innehöll enkäten frågor om tränare-aktivrelationen i allmänhet samt relaterat till intima, personliga och sexuella relationer i synnerhet.

Informanterna

Enkäten besvarades av 477 personer som samtliga är eller tidigare har varit aktiva i föreningsidrotten.² Bland dessa informanter hade 112 stycken (23 procent) även erfarenhet av att vara tränare, vilka besvarade kompletterande enkätfrågor ur ett tränarperspektiv.

Svarsfrekvensen ligger på 40 procent. I generell mening är det ett stort bortfall, men med hänsyn till ämnet och den unga undersökningsgruppen är det enligt SCB och i jämförelse med liknande studier på ämnesområdet ändå en tillfredställande andel som svarat. Tillika är det en relativt stor undersökningsgrupp i sig. Oavsett svarsfrekvens är sexuella övergrepp förknippat med underrapportering, men därutöver visar en analys av bortfallet inga indikationer på systematiskt bortfall. Vad gäller resultatens generaliserbarhet

² Totalt svarade 724 personer. Utöver de 477 idrottsaktiva svarade 245 personer (34 procent) att de aldrig har varit idrottsaktiva genom en inledande filtreringsfråga. De icke idrottsaktiva fyllde alltså inte i de resterande delarna av enkäten.

i förhållande mellan undersökningsgruppen och totalpopulationen 25-åriga idrottsaktiva i Sverige, bör resultaten dock tolkas med försiktighet och med hänsyn till ovanstående premisser.

Bakgrundsinformation om informanterna framgår av Tabell 8.1.

Tabell 8.1. Bakgrundsinformation – idrottsaktiva

Män*	47 %
Kvinnor*	53 %
För närvarande aktiv	28 %
För närvarande inaktiv	30 %
Slutat helt i föreningsidrotten	42 %
Högst motionsnivå	19 %
Högst tävlingsnivå	64 %
Högst elitnivå	17 %

Antal svarande: 477

* Registeruppgift från SCB

Bakgrundsinformation om de informanter som också har erfarenhet av att vara tränare framgår av Tabell 7.2.

Tabell 8.2. Bakgrundsinformation – tränare

Män	46 %
Kvinnor	66 %
För närvarande tränare	10 %
För närvarande inaktiv som tränare	37 %
Slutat helt som tränare	63 %
Tränare på elitnivå	4 %
Tränare på tävlingsnivå	65 %
Tränare på motionsnivå	30 %
Huvudtränare	67%
Assisterande tränare/hjälptränare	32%
Annan tränarfunktion	2%
Antal svarande: 112	

I bakgrundsfrågorna fick informanterna också ange i vilka idrotter de varit aktiva samt hur könsfördelningen sett ut bland de tränare som de haft under sin tid i idrotten. I enlighet med befintlig statistik (Riksidrottsförbundet 2005; 2011b) visar svaren att både manliga och kvinnliga idrottsaktiva haft mestadels män som tränare. Denna snedfördelning bidrar till olika förutsättningar, konsekvenser och risker relaterade till könstillhörighet, (hetero)sexualitet och sexuella övergrepp. Till exempel manlig överrepresentation

bland förövare och kvinnlig överrepresentation bland utsatta, som beskrevs i avsnittet om makt och könstillhörighet i del 4.

I nästföljande avsnitt presenteras resultaten kring informanternas erfarenheter av sexuella övergrepp och dit hörande frågor, tillsammans med reflektioner i förhållande till tidigare forskning och svensk föreningsidrott.

Förekomsten av sexuella övergrepp

Erfarenheterna av att ha varit utsatt för sexuella övergrepp angavs i form av följande fem svarsalternativ:

- Kroppskontakt som känts opassande, obehaglig eller kränkande
- Ofrivilligt fotad eller filmad i sexuellt syfte
- Tvingats se på när en tränare gjort en handling med sexuell innebörd
- Manad eller pressad att ställa upp på någon sexuell aktivitet
- Någon grövre form av sexuellt övergrepp

Sammanlagt svarade fem (5,45) procent av informanterna att de har varit utsatta för minst ett av ovanstående alternativ en eller flera gånger. Totalt angavs 31 fall av sexuella övergrepp fördelat på 26 individer utifrån alternativen ovan. Som framgår av Diagram 8.1 har sex informanter angett att de varit utsatta för övergrepp flera gånger.³

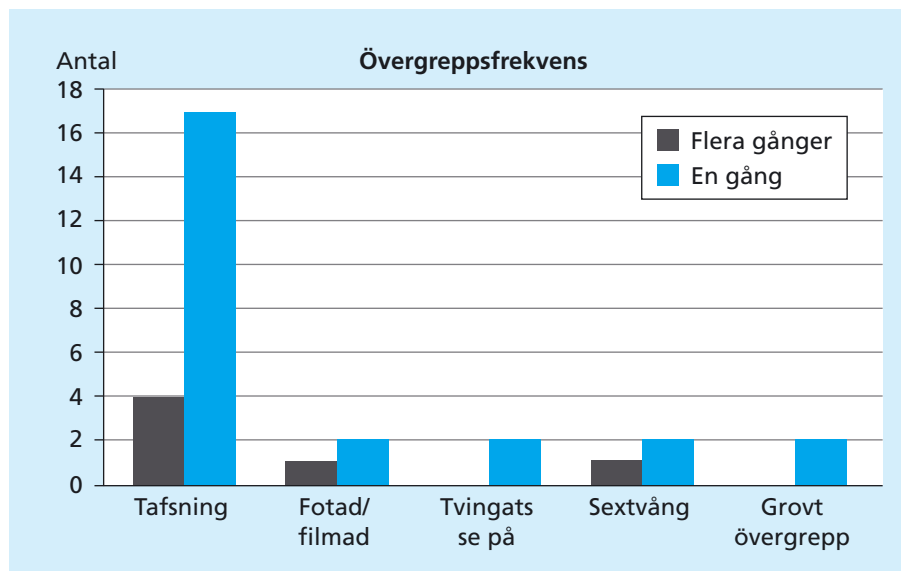

Diagram 8.1. Övergreppsfrekvens
Antal svarande: 26

³ Observera att frågor/följfrågor som enbart berör den grupp av informanter som angett att de varit utsatta för sexuella övergrepp anges i antal individer/observationer istället för procent. Detta då det rör sig om en liten grupp, varpå jag inte gör några anspråk på att förmedla generaliserbara resultat mellan denna undergrupp och urvalsgruppen eller totalpopulationen.

Bland dessa utsatta informanter är 8 stycken män och 18 stycken kvinnor (Diagram 8.2).

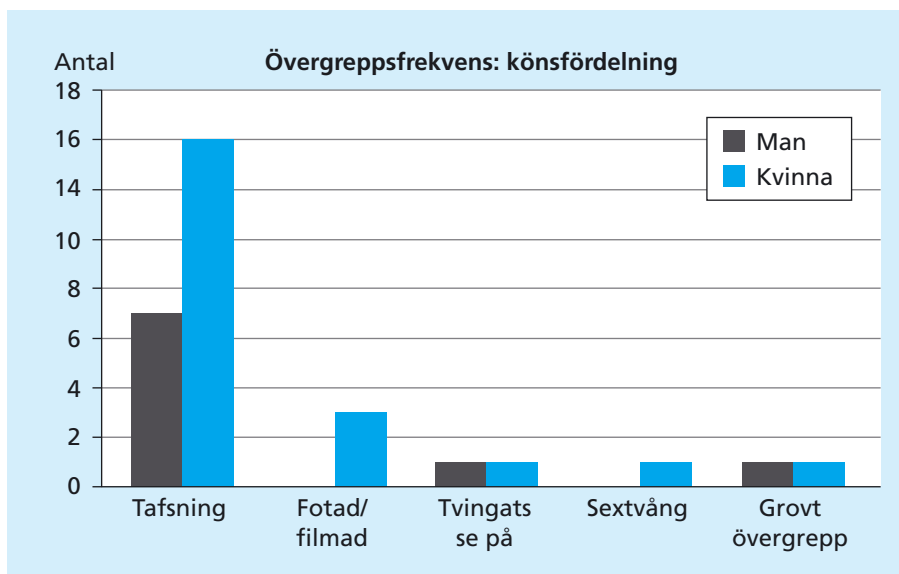

Diagram 8.2. Övergreppsfrekvens: könsfördelning
Antal svarande: 26

I den här enkätstudien avgränsades alltså svaren om informanternas erfarenheter av att ha varit utsatt för sexuella övergrepp utifrån fem olika svarsalternativ. Det finns både för- och nackdelar med att hänvisa till specifika exempel istället för att formulera frågan mer öppet. En nackdel är att det finns betydligt fler än fem olika scenarion och exempel på sexuella övergrepp, varpå resultaten inte omfattar dessa. På så sätt kan det röra sig om högre andelar än vad som visas i dessa siffror. En fördel med specificerade svarsalternativ är att det blir tydligare för informanten vad frågan handlar om och vad man svarar på. Frågor som lämnar öppet för informanten att både tolka frågan och de egna upplevelserna kan bidra till ökad underrapportering av fall som enligt en mer objektiv tolkning definieras som övergrepp (se del 2 om definitioner, upplevelser och föreställningar). I studier där forskare definierar informanternas angivna erfarenheter brukar också övergreppsfrekvensen generellt vara högre (Brake 2012). Mörkertal och bortfall förekommer dock med all sannolikhet oavsett definitioner och hur frågorna formuleras.

I och med att resultaten från tidigare forskning är så varierande, i kombination med en ganska låg svarsfrekvens samt att det saknas tidigare studier om sexuella övergrepp i svensk föreningsidrott, är det för osäkert att göra direkta jämförelser kring förekomsten. Det kan dock konstateras att det finns studier där övergreppsfrekvensen varit lägre och andra där den har varit högre.

Samtliga att tränarna, förövarna i de här fallen, var män. Två informanter svarade att de blivit utsatta av fler än en tränare. Förutom ett av övergreppen som skett på motionsnivå så hade hälften skett på tävlingsnivå och hälften på elitnivå. Eftersom gruppen informanter som varit elitaktiva var avsevärt mindre än gruppen tävlingsaktiva så visar alltså detta tecken på en överrepresentation av sexuella övergrepp bland elitaktiva. Inga specifika idrotter stack ut i termer av överrepresentation i den här undersökningen.

Ålder vid övergreppen

Av Diagram 8.3 framgår åldern vid tiden för övergreppet/-en samt även könsfördelningen.

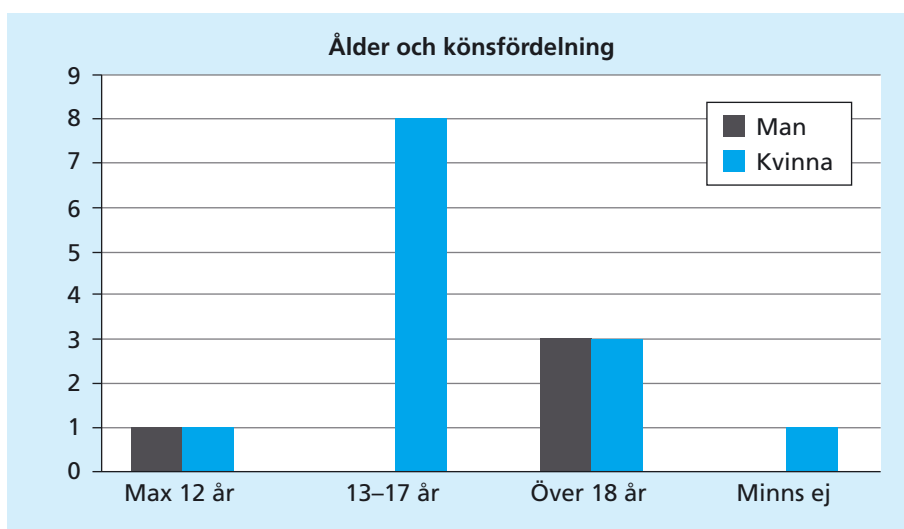

Diagram 8.3. Ålder och könsfördelning
Antal svarande: 17

Spridningen i de utsattas åldrar visar att sexuella övergrepp drabbar såväl barn och ungdomar som män och kvinnor över 18 år. Högst frekvens återfanns i ålderskategorin 13-17 år, varav samtliga var tjejer. Jämfört med statistik från tidigare forskning finns det dock inget som tyder på att killar i den åldern inte också blir utsatta för sexuella övergrepp (se avsnittet om ålderstillhörighet i del 6). Angående barn under 12 år visar resultatet att det fanns informanter som blev utsatta för sexuella övergrepp av tränare även i den åldern.

Var någonstans övergreppen har skett

Till de informanter som angett att de varit utsatta för sexuella övergrepp ställdes även ett antal följdfrågor. Av Diagram 8.4 framgår var någonstans övergreppen har skett utifrån sex svarsalternativ.

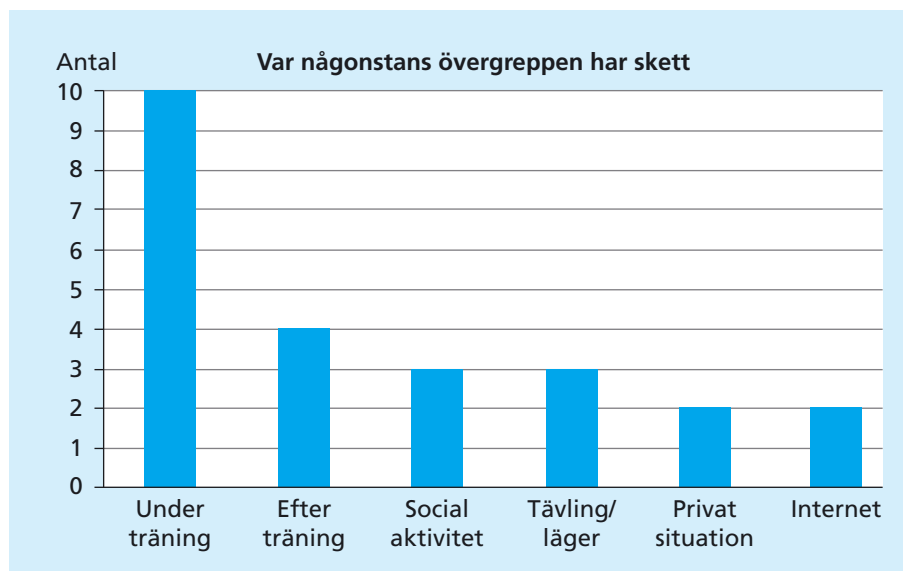

Diagram 8.4. Var någonstans övergreppen har skett
Antal svarande: 24

Svarsalternativen till den här frågan preciserar inte platsen/tillfället för övergreppen särskilt specifikt, så förhållandena kan variera i dessa olika miljöer. Att svarsalternativet ”Under träning” är det vanligast förekommande hänger sannolikt ihop med att andelen grova övergrepp enligt den tidigare frågan är i minoritet. Även om sexuella övergrepp vanligtvis föranleds av olika initieringsfaser som delar av en längre process i tränare-aktivrelationen, så sker för det mesta själva övergreppen i situationer där den utsatta/tilltänkt utsatta är ensam med förövaren. I synnerhet är isolering förekommande vid grövre övergrepp. Att detta kan ske under träning betyder dock inte att det är andra närvarande eller att någon bevittnar och uppfattar vad som sker. Som beskrivits tidigare så är dock enskilt och avsides umgänge sannolikt mer riskfyllt än sådant som sker i grupp.

Enligt resultaten har två informanter blivit utsatta för sexuella övergrepp via internet. I en annan enkätfråga om informanternas allmänna vanor av kommunikation med tränare över internet svarade 41 procent att sådan förekom. Kommunikationen var främst för ändamål som rör idrotten, men även mer personlig kontakt. Internet är idag en väletablerad kontaktyta som lätt kan brukas och missbrukas utan tillsyn. Så kallad grooming, alltså vuxnas kontakt med barn i sexuellt syfte, har ökat markant över internet under det senaste decenniet (UN Human Rights Council 2009). I Sverige kriminaliserades kontakt med barn i sexuellt syfte år 2009 enligt sexualbrottsbalken (se del 2). Övergrepp som initieras och sker via internet drabbar dock inte bara barn, utan även ungdomar och vuxna.

Tränares erfarenhet av sexuella övergrepp

För att jämföra tränares och idrottsaktivas erfarenheter av sexuella övergrepp ställdes samma frågor ur ett tränarperspektiv till berörda informanter. Utifrån de svarsalternativ som kunde anges har endast en (1) tränare blivit utsatt för sexuella övergrepp av en idrottsaktiv. Det rör sig om en kvinnlig tränare som uppger att hon utsatts för kroppskontakt av en manlig idrottsaktiv som känts opassande, obehaglig eller kränkande.

Resultaten indikerar alltså att idrottsaktiva är utsatta för sexuella övergrepp i större utsträckning än tränare. Det finns mycket få studier som beaktar och jämför tränares utsatthet på det här sättet, vilket framförallt beror på att gruppen idrottsaktiva befinner sig i en underordnad och betydligt mer utsatt position än gruppen tränare enligt den kunskap som finns. Resultaten från enkäten är på så sätt inte förvånande eller motsägelsefulla, men belyser samtidigt att tränare per definition inte bör betraktas som fredade från sexuella övergrepp. Tränare kan också bli utsatta av andra tränare, ledare, auktoritetspersoner och andra personer som i, kring och utanför idrotten.

Höra talas om sexuella övergrepp i sin närhet

Till samtliga informanter ställdes en fråga om huruvida de hört talas om andra idrottsaktiva som blivit utsatta för sexuella övergrepp i deras idrott/idrotter. I jämförelse med de informanter som angett att de själva varit utsatta för övergrepp svarade 11 procent, alltså dubbelt så många, att de hade hört talas om det.

Informanterna som varit tränare fick på motsvarande sätt besvara frågan om huruvida de hört talas om andra tränare som utsatt någon idrottsaktiv för sexuella övergrepp i deras idrott/idrotter. Av tränarna angav 12 procent att så var fallet.

Svaren på frågan vad man har hört talas om ska naturligtvis tolkas med försiktighet. Snarare som ett slags komplement till tidigare fråga om de egna erfarenheterna av övergrepp. Det finns dock flera motiv till att ställa den här frågan, som bl a är kopplade till mörkertal. Det kan uppfattas som tydligare eller enklare att avgöra och ange fall där man själv inte är den direkt utsatta ifråga. Det kan också vara så att personer utsatta för övergrepp väljer att inte besvara en sådan här enkät överhuvudtaget, vilket bidrar till mörkertal och därför kan göra förekomst baserad på andrahandsrapportering till en intressant alternativ indikator. Å andra sidan kan svaren också vara ett uttryck för missvisande rykten och andra medvetna eller omedvetna felkällor. Frågan kan vidare belysa en medvetenhet om och en närvaro av (potentiella) sexuella övergrepp som fenomen i den idrottsmiljö som idrottsaktiva är verksamma i. Erfarenheter och konsekvenser av sexuella övergrepp begränsas heller inte enbart till utsattas och förövares erfarenheter, utan även till andra och tredje part.

Givet vetenskapen om omfattande och svåråtkomliga mörkertal är det viktigt att försöka fånga upp och hantera erfarenheter, vittnesmål och utsagor från andra parter än de direkt utsatta. När sexuella övergrepp uppdragas ställs ofta frågan: ”Var det ingen i omgivningen som såg eller visste vad som pågick?” Även om det ”bara” rör sig om rykten så är det alltså något som behöver tas på allvar och följas upp – både för de eventuellt utsatta och för de anklagades skull. Att ställa högre krav på en omgivning som reagerar och agerar när de hör, ser eller misstänker att något är fel förutsätter dock att det finns beredskap och någon trovärdig och trygg stans att vända sig. Ansvarsfrågan ligger alltså inte bara på individnivå, utan i hög grad på organisatorisk och strukturell nivå.

Berättat eller hållit hemligt

En majoritet av informanterna som angett att de blivit utsatta för sexuella övergrepp uppgav att de berättat för någon om övergreppen. Tre av tio, en man och två kvinnor, svarade dock att de inte hade berättat för någon. Det innebär att de aldrig har fått vare sig personligt eller professionellt stöd eller hjälp samt att inga åtgärder har vidtagits vad gäller förövarna. Frågan besvarades endast av hälften av de berörda informanterna.

Enligt tidigare forskning finns det en tendens att grövre övergrepp som sker i relationer hålls hemliga i större utsträckning än mindre grova former (Brackenridge 2001b). Huruvida det präglar svaren i den här studien saknas underlag att svara på. Att hålla övergrepp hemliga kan också innebära att man väljer att inte delta i enkätundersökningar.

Slutat idrotta eller bytt förening

Samtliga informanter fick besvara frågan om de haft ”frivilliga eller ofrivilliga sexuella upplevelser” som bidragit till att de bytt förening, bytt idrott eller slutat med idrott helt. En majoritet på 85 procent svarade att de inte haft några sådana erfarenheter, 15 procent att sådana erfarenheter inte gjort att de bytt/slutat och en (1) procent svarade ja på frågan.

Ett av skälen till att enkätstudien omfattar både de som för närvarande är idrottsaktiva och tränare respektive de som slutat i föreningsidrotten är att negativa erfarenheter som sexuella övergrepp kan minska motivationen att fortsätta vara idrottsaktiv (Fasting et al.2002). De som slutat eller är inaktiva är därför en intressant grupp i det här sammanhanget. Samtidigt visar forskningen att avbryta en idrottskarriär inte är ett alternativ för många. Många gånger inte ens om man blir utsatt för sexuella övergrepp, varpå risken finns att dessa fortgår (Cense & Brackenridge 2001).

Information och utbildning

Resultaten visar att 95 procent av informanterna aldrig har fått information om föreningens/idrottens policy mot sexuella övergrepp under sin tid

som idrottsaktiva. Bland tränarna angav 96 procent att de aldrig har fått någon utbildning av t ex förening eller förbund kring frågor om sexuella övergrepp. Bristande information, utbildning och kunskap är enligt tidigare forskning en riskfaktor, både vad gäller att förebygga och hantera fall av sexuella övergrepp.

Omständigheter och umgängesformer

Nedan följer en kort redogörelse för svar om omständigheter, interaktion och umgängesformer mellan tränare och idrottsaktiva.

- 44 % anger att de umgått med tränare utanför idrotten.
13 % har umgått ensam med tränare utanför idrotten.
- 40 % anger att kroppskontakt och fysisk närhet förekommit i umgänget utöver träningsmoment (kramar, klappar osv.).
- 14 % anger att sexuella anspelningar har förekommit bland en eller flera av deras tränare.
- 10 % anger att de har haft en eller flera tränare som flörtat eller raggat på dem.
- 5 % anger att de har haft en sexuell relation med en eller flera tränare (2 % i form av kärleksrelation respektive 3 % en lös sexuell förbindelse).
- 48 % av informanterna som varit tränare anger att de inte ser något principiellt hinder i att besvara flirt/visat intresse från en idrottsaktiv.
34 % anger att de skulle satt en tydlig gräns av principskäl.
15 % av tränarna anger att de inte vet hur de skulle agera vid en sådan situation.
- 24 % av tränarna anger att de känner till andra tränare i deras idrott som en eller flera gånger har haft en kärleksrelation med en idrottsaktiv.
- 13 % av tränarna anger att de känner till andra tränare i deras idrott som en eller flera gånger har haft en lös sexuell förbindelse med en idrottsaktiv.

Ovanstående svar behöver inte nödvändigtvis visa prov på direkta riskbeteenden, uttryck för problem inom idrotten eller för destruktiva relationer mellan tränare och idrottsaktiva. Måhända behöver svaren inte indikera några problem alls, åtminstone inte så sett att detta nödvändigtvis orsakar obehag eller att de strider mot idrottens riktlinjer och policy. Svaren visar däremot prov på att det är svårt att veta hur och var allmängiltiga gränser bör dras mellan acceptabelt, positivt och professionellt agerande respektive oacceptabelt, negativt och oprofessionellt agerande. Samtidigt så finns det i vissa fall ett indirekt samband som avspeglas i idrottsaktivitas erfarenheter av sexuella övergrepp, varav vissa återfinns bland de riskfaktorer som formulerats.

9. Åtgärder och förebyggande arbete

Det är av stor betydelse att åtgärdande och förebyggande insatser mot sexuella övergrepp är baserade på evidens (Priebe 2009). För att bedöma långsiktiga handlingsplaner, arbetsmetoder och rutiner inom idrotten behöver de ha tillämpats under en längre tid för att kunna utvärderas rättvisande. Sådan kunskap och erfarenhet är därför än så länge begränsad.

Som tidigare påtalats så är det viktigt att riktlinjer, policys och handlingsplaner används som en utgångspunkt för idrottens olika aktörer att förverkliga, praktisera och upprätthålla. För att göra det krävs kunskap, intresse, ansvar och resurser. Inte bara ekonomiska resurser, utan också i form av tid och energi. Det är också viktigt att vägledande dokument är tydligt formulerade vad gäller regler, rutiner, definitioner och professionell uppförandekodex, samt att detta görs till kännedom hos så många som möjligt. Samtidigt ska man vara medveten om att riktlinjer och regelverk har betydelse främst för de som är intresserade av att agera enligt desamma. Idrotten policys och riktlinjer kommer sannolikt inte att stoppa dem som har intentioner att överträda gränser, bryta mot regler och utsätta idrottsaktiva för sexuella övergrepp. I forskning om sexuella övergrepp, både i och utanför idrotten, brukar fyra föranledande kriterier nämnas. För att sexuella övergrepp ska ske måste dessa kriterier gemensamt uppfyllas:

1. Motivation hos den potentiella förövaren att begå sexuella övergrepp
2. Övervinna invärtes/interna hämningar hos den potentiella förövaren
3. Övervinna utvärtes/externa hinder
4. Övervinna det tilltänkta offrets motstånd

Att förhindra personer som uppfyller alla fyra kriterier från att utsätta idrottsaktiva för sexuella övergrepp är inte enkelt. Förebyggande arbete syftar på så sätt till att försöka motverka att dessa kriterier gemensamt kan uppfyllas. För att förstärka externa hinder krävs således åtgärder som sträcker sig utanför idrotten, som involverar bl a föräldrar och myndigheter. Ett sådant initiativ togs exempelvis av Norges Olympiska Kommitté 2009 i form av en kontroll mot belastningsregistret avseende sexualbrott för samtliga som hade med barn att göra i idrotten. Det kan exempelvis också handla om att ha mer än en tränare per lag, grupp eller idrottsaktiv. Att involvera föräldrar mer i idrotten kan vara en annan förebyggande åtgärd (detta är extra viktigt givet kunskapen om att svag föräldrakontakt är en riskfaktor, varpå idrottsaktiva i en sådan situation bör beaktas ytterligare). Med andra ord att på olika sätt öka insynen samt begränsa situationer och relationer där idrottsaktiva är isolerade och utelämnade till bara en ansvarig tränare. I ett större perspektiv kan det också handla om att stärka demokratin i idrotten genom att utöka idrottsaktivas handlingsutrymme och medbestämmande,

samtidigt som tränares ”allsmäktighet” reduceras (Cense & Brackenridge 2001).

Frågan om kontroll av vålds- och sexualbrott i belastningsregistret har även diskuterats under flera år i Sverige, åtminstone vad gäller brott mot minderåriga (t ex Svenska Dagbladet 2011). RF har ställt krav om att få begära ut begränsade registerutdrag bland de som arbetar med barn och ungdomar i idrotten. Denna fråga avhandlas i skrivande stund i justitiedepartementets uppdrag *Sveriges genomförande av direktiv om bekämpande av sexuella övergrepp mot barn, sexuell exploatering av barn och barnpornografi*, vilket ska vara klart i november 2012 (Ju 2012:A). I forskning om sexuella övergrepp i idrotten höjs däremot ett varningens finger vad gäller kontroll mot brottsregister. Visserligen framhålls bristande kontroll av de som är verksamma i idrotten som en riskfaktor. Samtidigt är det en resurskrävande åtgärd med liten utdelning vad gäller att spåra förövare och förhindra dem att begå sexuella övergrepp (Brackenridge 2001b).

Något annat som behöver beaktas vad gäller förebyggande och åtgärdande arbete mot sexuella övergrepp är vetskapen om att många utsatta vare sig berättar eller söker professionell hjälp (Edgardh & Ormstad 2000). Fler väljer att berätta för jämnåriga kamrater än för föräldrar och professionella vuxna (t ex terapeuter och socialsekreterare). I en sådan situation är det svårt att veta hur man som kamrat bör agera, i synnerhet om man blir ombedd att bevara hemligheten. Detta är ett av flera skäl till att utbildning och information behöver förankras kontinuerligt och bland så många som möjligt – inte bara till enstaka personer *efter* det att övergrepp har uppdragats. Att undersöka erfarenheter av sexuella övergrepp kan också vara något som man undviker av rädsla att orsaka sårbara och utsatta individer (ytterligare) skada. Det finns dock inga empiriska belegg för att utsatta personer/grupper löper större risk för obehag vid sådant deltagande än andra unga människor. Samtidigt är det givetvis viktigt att sådana undersökningar följer gällande etiska regler och riktlinjer (Priebe 2009).

I idrottsforskningen brukar man undersöka, beskriva och formulera teorier om sexuella övergrepp, men också använda den kunskapen för att försöka bistå idrotten i det praktiska arbetet. Här nedanför listas några förslag på möjliga åtgärder som beskrivs i forskningen. Dessa åtgärder syftar till att motverka och förebygga sexuella övergrepp och har i varierande utsträckning börjat prövas i vissa länders idrottsrörelser (hämtat och fritt översatt från Brackenridge 2001b).

- Etablera, sprida och tillämpa regler och riktlinjer för uppförande och etik.
- Erbjud rutiner för klagomål och hantering av disciplinåtgärder.
- Skapa tränarregister och utdrag ur brottsregister.
- Göra utbildning om trakasserier, övergrepp och idrottsaktivas rättigheter till obligatoriska inslag i tränarutbildning.
- Tillhandahålla information till föräldrar, idrottsaktiva och tränare.

- Använda enkla kontrakt/checklistor mellan föräldrar, idrottsaktiva och tränare.
- Etablera en oberoende lyssnare eller hjälptelefonlinje *utanför* den organiserade idrotten.
- Etablera tränar- och ledarskap med fokus på att främja och stärka idrottsaktiva (empowerment).
- Etablera/utöka kontakt och samarbete med myndigheter/organisationer som arbetar mot övergrepp och för barnrättsskydd utanför idrotten.
- Tillhandahålla hjälp för de utsatta och de anklagade.
- Synliggöra och belöna god praktik/verksamhet.
- Uppmuntra dialog och ett öppet klimat.
- Använda forskning/beställa uppdragsforskning och nyttja resultaten för att förbättra praktiken.

Avslutningsvis listar jag några tips (tillsammans med internetlänkar) på vidare läsning som kan bidra med kunskap och vägledning för att förebygga och hantera sexuella övergrepp.

Skapa trygga idrottsmiljöer för barn och unga. RF/SISU, 2012:

http://www.rf.se/ImageVault/Images/id_25103/scope_0/ImageVaultHandler.aspx

Riksidrottsförbundets policy mot sexuella övergrepp inom idrotten med vägledning. RF, 2012:

http://www.rf.se/ImageVault/Images/id_16622/scope_0/ImageVaultHandler.aspx

Riksidrottsförbundets policy och handlingsplan mot sexuella trakasserier inom idrotten. RF, 2005:

http://www.rf.se/ImageVault/Images/id_114/scope_128/ImageVaultHandler.aspx

Power and Ethics in Coaching. Coaching Association of Canada, 1996:

<http://23361.vws.magma.ca/eng/products/documents/Power-Ethics.pdf>

Var går gränsen?Handledning för temaarbeten om integritet, sexuella trakasserier och sexualbrott. Brå, 2007:

http://www.bra.se/download/18.cba82f7130f475a2f180008254/2007_var_gar_gransen.pdf

För barnets bästa: en antologi om idrott ur ett barnrättsperspektiv. CIF, 2011:

http://www.gih.se/Documents/CIF/Uppdraget/2010/For_barnets_basta.pdf

10. Slutsatser

I den här kunskapsöversikten presenteras resultat och slutsatser från forskning om sexuella övergrepp i relationen mellan tränare och idrottsaktiv. Syftet är att bidra med kunskap som kan svara mot både långsiktiga målsättningar och mot behovet av att agera här och nu mot sexuella övergrepp. En av de centrala utgångspunkterna är det tvådelade problemet att sexuella övergrepp förekommer och att det förekommer utan att det uppdagas. I Riksidrottsförbundets idé- och policydokument klargörs att sexuella övergrepp är oacceptabelt och att idrottsrörelsen har till ansvar att aktivt motverka och förebygga detta. Brist på dialog och synliggörande, tillsammans med ovilja och rädsla för att rapportera och anmäla övergrepp är således ett hinder i detta motverkande och förebyggande arbete. Om idrottsrörelsens ansvar för detta arbete reduceras till enstaka individer – eller förväntas initieras av de utsatta själva – är det ett annat. Om idé-, policydokument och handlingsplaner istället för att utgöra en startpunkt för praktiska insatser fördelat över idrotten förväntas motverka sexuella övergrepp bara genom att finnas, så är det ett ytterligare hinder.

Den första utgångspunkten hänger också samman med den andra; behovet av helhetsperspektiv på frågor om och kring sexuella övergrepp i tränare-aktivrelationen. Ett förhållningssätt med medvetenhet om att relationer i de flesta fall innehåller både positiva/konstruktiva och negativa/destruktiva inslag, men i varierande utsträckning samt genom olika uttryck och processer. Det gäller även tränare-aktivrelationer där det förekommer sexuella övergrepp, även om dessa är att betrakta som extremfall. Kunskap och medvetenhet om sexuella övergrepp behöver ta avstamp i samverkan mellan individuella, relationella, idrottsliga, sociala och samhälleliga faktorer. Sexuella övergrepp bör också förstås som en process som vare sig börjar eller slutar med *en* specifik isolerad händelse. På så sätt behöver motverkande och förebyggande arbete ske parallellt på flera olika nivåer och ta hänsyn till hela denna process.

Samtidigt som sexuella övergrepp i relationen mellan tränare och idrottsaktiva är en komplex, känslig och svårarbetad fråga, så är det en angelägen och viktig fråga. Längre var detta ett helt utforskat område och fortfarande finns det stora kunskapsluckor – både vad gäller sexuella övergrepp i allmänhet och i idrotten mer specifikt. Resultaten från olika studier skiljer sig även åt på flera sätt, vilket gör dem svåra att jämföra. Sammantaget bidrar detta till att det inte alltid är möjligt att ge de entydiga och raka svar som ofta efterfrågas, samt de enkla problemlösningar som man önskar fanns. Det råder emellertid ingen tvekan om att sexuella övergrepp förekommer i idrotten, även om förekomsten inte förefaller vara generellt högre där än inom andra sociala sammanhang. Det är också viktigt att såväl idé- och policydokument, som kunskapsbildning och praktiska insatser inte

systematiskt förbiser någon grupp oavsett ålder, kön, sexualitet, idrottsnivå osv. Målsättningen bör vara att *ingen* ska utsättas för sexuella övergrepp av något slag.

I inledningen beskrevs Patrik Sjöbergs vittnesmål som unikt på grund av den uppmärksamhet, starka reaktion och genomslagskraft som det fallet fick. Att idrottsaktiva blir utsatta för sexuella övergrepp är däremot inte unikt. Uppmärksamheten behöver därför riktas mot sexuella övergrepp som fenomen; som något som angår alla vars ansvar är att bidra till en trygg och säker idrott.

Referenser

- Andersson, U. (2004). *Hans (ord) eller hennes? En könsteoretisk analys av straffrättsligt skydd mot sexuella övergrepp*. Malmö: Bokbox förlag.
- Brackenridge, C.H. (1997). "He owned me basically: Women's experience of sexual abuse in sport". *International Review for the Sociology of Sport*, 32(2):115-130.
- Brackenridge, C.H. (2001a). "Men loving men hating women: The crisis of masculinity and violence to women in sport". Scraton, S. & Flintoff, A. (eds.). *Gender and sport: A reader*. London: Routledge.
- Brackenridge, C.H. (2001b). *Spoilsports: Understanding and preventing sexual exploitation in sport*. London: Routledge.
- Brackenridge, C.H. (2003). "Dangerous Sports? Risk, Responsibility and Sex Offending in Sport", *Journal of Sexual Agression*, 9(1):3-12.
- Brackenridge, C.H. (2010). "Violence and abuse prevention in sport". Kaufman, K. (eds.). *The Prevention of Sexual Violence: A Practitioners Sourcebook*. Holyoke, MA, USA: Neri Press.
- Brackenridge, C.H., Bishopp, D., Moussali, S. and Tapp, J. (2008). "The Characteristics of Sexual Abuse in Sport: A Multidimensional Scaling Analysis of Events Described in Media Reports". *International Journal of the Sport and Exercise Psychology*, 16(4):385-406.
- Brackenridge, C.H., Lindsay, I. and Telfer, H. (2009). *Sexual abuse risk in sport: Testing the stage of imminent achievement' hypothesis*. London: Brunel University.
- Brackenridge, C.H. and Fasting, K. (eds.). (2002). *Sexual harassment and abuse in sport: International research and policy perspectives*. London: Whiting & Birch.
- Brackenridge, C.H. and Kirby, S. (1997). "Playing safe: Assessing the Risk of Sexual Abuse to Elite Child Athletes". *International Review for the Sociology of Sport*, 32(4):407-418.
- Brake, D.L. (2012). "Going Outside Title IX to Keep Coach-Athlete Relationships in Bounds". *Marquette Sports Law Review*, 22(2):394-425.
- Bringer, J.D., Brackenridge, C.H. and Johnston, L.H. (2002). Defining appropriateness in coach-athlete sexual relationships: The voice of coaches. *Journal of Sexual Agression*, 8(2):83-98.
- Bringer, J.D., Johnston, L.H. and Brackenridge, C.H. (2006). "Swimming coaches' perceptions of sexual exploitation in sport: A primary model of role conflict and role ambiguity". *The Sport Psychologist*, 20:465-479.
- Brottsförebyggande rådet, Brå. (2007). *Var går gränsen?Handledning för temaarbeten om integritet, sexuella trakasserier och sexualbrott*. Stockholm: Brottsförebyggande rådet.
- Brottsförebyggande rådet, Brå. (2008). *Våldtäkt mot barn 15 år eller äldre: Utvecklingen under åren 1995-2006*. Stockholm: Brottsförebyggande rådet. Rapport 2008:13.
- Brottsförebyggande rådet, Brå. (2011). *Polisanmälda våldtäkter mot barn: En uppdaterad kunskapsbild*. Stockholm: Brottsförebyggande rådet. Rapport 2011:6.
- Brottsförebyggande rådet, Brå. (2012). *Våldtäkt och sexualbrott*: <http://www.bra.se/bra/brott--statistik/valdtakt-och-sexualbrott.html> .

- Cense, M. and Brackenridge, C.H. (2001): "Temporal and developmental risk factors for sexual harassment and abuse in sport". *European Physical Education Review*, 7(1):61-79.
- Dagens Nyheter. (2010). "Sexuella trakasserier vanligt inom svensk teater". <http://www.dn.se/kultur-noje/nyheter/sexuella-trakasserier-vanligt-inom-svensk-teater>
- Edgardh, K. and Ormstad, K. (2000). Prevalence and characteristics of sexual abuse in a national sample of Swedish seventeen-year-old boys and girls. *Acta Paediatrica*, 88:310-319.
- Fasting, K. and Brackenridge, C.H. (2009). "Coaches, sexual harassment and education". *Sport, Education and Society*, 14(1):21-35.
- Fasting K. Brackenridge C.H. and Kjølberg, G. (2011), "Using court reports to enhance knowledge of sexual abuse in sport". *Journal of Sexual Aggression*. (In review)
- Fasting, K., Brackenridge, C.H. and Knorre, N. (2010a). "Performance level and sexual harassment prevalence among female athletes in the Czech Republic". *Women in Sport and Physical Activity Journal*, 19(1):26-32.
- Fasting, K., Brackenridge, C. and Sundgot Borgen, J. (2000). *Sexual Harrassment In and Outside Sport*. Oslo: Norges olympiska kommitté.
- Fasting, K., Brackenridge, C. and Sundgot Borgen, J. (2004). "Prevalence of Sexual Harassment among Norwegian Female Elite Athletes in relation to Sport Type". *International Review for the Sociology of Sport*, 39(4):373-386.
- Fasting, K., Brackenridge, C.H. and Walseth, K. (2002). "Consequences of Sexual harassment in Sport for Female athletes". *The Journal of Sexual Aggression*, 8 (2):37-48.
- Fasting, K., Brackenridge, C.H. and Walseth, K. (2007). "Women athletes' personal responses to sexual harassment in sport". *Journal of Applied Sport Psychology*, 19(4):419-433.
- Fasting, K., Chroni, S., Hervik, S.E. and Knorre, N. (2010b). "Sexual harassment in Sport toward Females in three European countries". *International Review for the Sociology of Sport*, 46(1):76-89.
- Finkelhor, D. (1994). "The international epidemiology of child sexual abuse". *Child Abuse & Neglect*, 18:409-417.
- Hartill, M. (2009). "The Sexual abuse of Boys in Organized Male Sports". *Men and Masculinities*, 2(12):225-249.
- Jarl, B. och Stolt, E. (2010). "Mellan normalitet och avvikelse: Forskning om sexualförövare och framväxten av praktisk behandling". *Antologi – Sju perspektiv på våldtäkt*. NCK-rapport, 2010:02.
- Jeffner, S. (1997). *Liksom våldtäkt, typ: Om ungdomars förståelse av våldtäkt*. Uppsala: Uppsala universitet, sociologiska institutionen.
- Jowett, S. and Cramer, D. (2009). "The Role of Romantic Relationships on Athletes' Well-Being". *Journal of Clinical Sports Psychology*, 3: 58-72.
- Ju 2012:A. Uppdrag angående Sveriges genomförande av direktiv om bekämpande av sexuella övergrepp mot barn, sexuell exploatering av barn och barnpornografi. Justitiedepartementet.
- Kirby, S. and Greaves, L. (1996). "Foul play: Sexual abuse and harassment in sport". Paper presented to *The Pre-Olympic Scientific Congress*, Dallas; USA July 11-14.
- Kirby, S., Greaves, L. and Hankivsky, O. (2000). *The dome of silence. Sexual harassment and abuse in sport*. Halifax: Fernwood Publishing.

- Lenskyj, H. (1992). "Unsafe at Home Base: Women's Experiences of Sexual Harassment in University Sport and Physical Education". *Women in Sport and Physical Activity Journal*, 1(1):19-34.
- Leahy, T., Pretty, G. and Tenenbaum, G. (2002). "Prevalence of sexual abuse in organised competitive sport in Australia". *Journal of Sexual Aggression*, 8(2):16-36.
- Lyle, J. (2002). *Sports coaching concepts: A framework for coaches' behaviours*. London: Routledge.
- Nationella trygghetsundersökningen, NTU. (2011). *Om utsatthet, trygghet och förtroende*. Stockholm: Brottsförebyggande rådet. Rapport 2012:2.
- Norberg, J.R. och Pihlblad, J. (red.). (2011). *För barnets bästa: en antologi om idrott ur ett barnrättsperspektiv*. Stockholm: Centrum för idrottsforskning.
- Priebe, G. (2009). *Adolescents' experiences of sexual abuse. Prevalence, abuse characteristics, disclosure, health and ethical aspects*. Lund: Lunds universitet, medicinska fakulteten.
- Riksidrottsförbundet. (2002, reviderad 2005). *Riksidrottsförbundets policy och handlingsplan mot sexuella trakasserier inom idrotten*. Stockholm: Riksidrottsförbundet.
- Riksidrottsförbundet. (2005). *Kvinnor och män inom idrotten 2005 – statistik från Riksidrottsförbundet*. Stockholm: Riksidrottsförbundet.
- Riksidrottsförbundet. (2009). *Idrotten vill – en sammanfattning av idrottsrörelsens idéprogram*. Stockholm: Riksidrottsförbundet.
- Riksidrottsförbundet. (2011a). *Riksidrottsförbundets policy mot sexuella övergrepp inom idrotten med vägledning*. Stockholm: Riksidrottsförbundet.
- Riksidrottsförbundet. (2011b). *Idrotten i siffror*. Stockholm: Riksidrottsförbundet.
- SBU, Statens beredning för medicinsk utvärdering. (2011). *Medicinska och psykologiska metoder för att förebygga sexuella övergrepp mot barn: En systematisk litteraturöversikt*. Stockholm: SBU, Rapport nr. 207.
- Sellers, C. (2012). "Preventing Sexual Offenders in School Programs: What the Coach and Administrator Should Know". *Olympic Coach Magazine*, United States Olympic Committee, 23(2):32-34.
- SISU Idrottsutbildarna och Riksidrottsförbundet. (2012). *Skapa trygga idrottsmiljöer för barn och unga*. Stockholm: SUSU/RF.
- Sutorius, H. och Kaldal, A. (2003). *Bevisprövning vid sexualbrott*. Stockholm: Norstedts Juridik AB.
- Svedin, C.G. och Priebe, G. (2004). "Sexuell exploatering av barn i Sverige". *Ungdomar och sexualitet – attityder och erfarenheter*. SOU 2004:71. Stockholm: Fritzes.
- Svenska Dagbladet. (2011) "Krav på registerutdrag efter friidrottsavslöjande". http://www.svd.se/nyheter/inrikes/krav-pa-registerutdrag-efter-friidrottsavslojande_6121951.svd
- Sveriges radio. (2010). Ekot: "Scenens sexuella trakasserier". <http://sverigesradio.se/sida/gruppsida.aspx?programid=3437&grupp=10328>
- Toftgaard Nielsen, J. (2001). "The Forbidden Zone. Intimacy, Sexual Relations and Misconduct in the Relationship between Coaches and Athletes". *International Review for the Sociology of Sport*, 36(2):165-182.
- Toftgaard Nielsen, J. (2004). *Idrottens illusoriske intimitet*. Köpenhamn: Universitetet i København.

- Tomlinson, P. and Strachan, D. (1996). *Power and Ethics in Coaching*. Ottawa, Canada: Coaching Association of Canada.
- UN Human Rights Council. (2009). *Report of the Special Rapporteur on the Sale of Children, Child Prostitution and Child Pornography, Najat M'jid Maalla*, 13 July 2009.
- UNICEF. (2010). *Protecting Children from Violence in Sport. A Review with a Focus on the Industrialized Countries*. Florence, Italy: UNICEF Innocenti Research Centre.
- Van Niekerk, R.L. and Rzygula, R. (2010). "The perceptions and occurrence of sexual harassment among male student athletes with male coaches". *African Journal for Physical, Health Education, Recreation and Dance*, 16(4):49-62.
- Volkwein, K., Schnell, F., Sherwood, D. and Livezey, A. (1997) "Sexual harassment in sport: Perceptions and experiences of American female student-athletes". *International Review for the Sociology of Sport*, 23(3):283-295.
- Volkwein-Caplan, K. and Sakaran, G. (2002). "Sexual harassment in sport: Impact, issues and challenges". *Sport, Culture and Society* (Vol. 1). Oxford: Meyer & Meyer Sport.
- Wahl, G., Wertheim, J.L., Dohrmann, G. and Schecter, B.J. (2001). "Passion Plays". *Sports Illustrated*, 95(10): 58-71.
- Williams, C.L., Giuffre, P.A., and Dellinger, K. (1999). "Sexuality in the workplace: Organizational Control, Sexual Harassment, and the pursuit of Pleasure". *Annual Review of Sociology*, 25:73-93.

